

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ
ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΟΥΞΗ

Κείμενα Εργασίας 2003/7
Working Papers 2003/7

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH**

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ
ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ**

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΟΥΞΗ

Κείμενα Εργασίας 2003/7
Working Papers 2003/7

**ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
WORKING PAPERS**

Αθήνα
Athens

© Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

ISSN 1108 - 1732

Απαγορεύεται η ανατύπωση, η μετάφραση, η αντιγραφή, μερική ή ολική, η παρουσίαση και η προβολή του παρόντος από οποιοδήποτε οπτικοακουστικό μέσον χωρίς, την έγγραφη άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Υπεύθυνος έκδοσης: ΕΚΚΕ, Διεύθυνση Επιστημονικής Πληροφόρησης και Εκδόσεων

Τυπογραφική Επιμέλεια: Βαγγέλης Ζουρίδης

Οι απόψεις που εκφράζονται στην έκδοση αυτή είναι του συγγραφέα και μόνο και δεν εκφράζουν αναγκαστικά τις απόψεις του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	9
- Εισαγωγικά	9
- Το Δικαίωμα της Εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα	10
- Θεωρητικός Προσανατολισμός	11
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	17
- Το Εκπαιδευτικό Υλικό	17
- Η Ομάδα - Στόχος της Εκπαιδευτικής Διαδικασίας	21
- Οι Στόχοι της Εκπαιδευτικής Διαδικασίας	21
- Οι Εκπαιδευτικές Μέθοδοι	21
- Δραστηριότητες και Παιχνίδια	21
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	29
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	31
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	37

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν κείμενο συνιστά μια προσπάθεια σχεδιασμού εκπαιδευτικών δράσεων για την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προσχολική εκπαιδευτική - παιδευτική διαδικασία. Βασικός στόχος της μελέτης είναι η δημιουργία *εργαλείων* και η αξιοποίηση υφιστάμενων *δομών, υποδομών και υλικών* προς την κατεύθυνση της γνωριμίας, εξοικείωσης και ευαισθητοποίησης γονέων, παιδαγωγών και παιδιών προσχολικής ηλικίας με τα ανθρωπίνια δικαιώματα και τις θεμελιώδεις αξίες ή αρχές.

Δεδομένου ότι έχει διαπιστωθεί ένα γενικότερο *έλλειμμα* παιδείας και εκπαίδευσης για το νόημα, τη σημασία και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειδικότερα όσον αφορά την προσχολική ηλικία, κάθε προσπάθεια πλήρωσης αυτού του *κενού* καθώς και εμπλουτισμού των διαθέσιμων εργαλείων για την υλοποίηση των συναφών διακηρύξεων στο διεθνές και εσωτερικό περιβάλλον, αποτελεί μια θετική συμβολή τόσο σε επιστημονικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής. Προς την κατεύθυνση αυτή προσανατολίζεται και η παρούσα μελέτη.

Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να σημειωθεί ότι ο σχεδιασμός των εργαλείων που προτείνονται για την ένταξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην εκπαιδευτική - παιδευτική *πράξη* συνιστά ένα σύνολο πρωτότυπων ιδεών και προτάσεων που δεν απαντώνται στη συναφή βιβλιογραφία. Το κείμενο που ακολουθεί στο σύνολό του, διακρίνεται από τις πρωτότυπες ιδέες και προτάσεις που περιλαμβάνει, από τον προσδιορισμό του σταδίου της ηλικιακής ανάπτυξης του παιδιού στο οποίο επικεντρώνεται, τον ορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τρόπο που να καθίσταται εύκολα αντιληπτός από τα παιδιά της συγκεκριμένης νοητικής ηλικίας, ως και την τυποποίηση σε ενιαίο ταξινομητικό σχήμα των κατηγοριών των εκπαιδευτικών δράσεων που προτείνονται, σε συνάρτηση αφενός με τα ανθρωπίνια δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τα οποία *εμφανίζονται* σε κάθε προτεινόμενη δράση, αλλά κυρίως με την *πρώτη ύλη* που κάθε φορά απαιτείται για την εφαρμογή κάθε δράσης.

Η μελέτη αυτή εξαιτίας του *εφαρμοσμένου* χαρακτήρα της απευθύνεται σε παιδαγωγούς, εκπαιδευτικούς και γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας που αποτελούν και την αναγνωστική ομάδα - στόχο της. Η χρησιμότητα της μελέτης δεν εξαντλείται βέβαια στο παραπάνω ελεύθερο αναγνωστικό κοινό αλλά μπορεί να αποτελέσει έναυσμα διαλόγου για τα θέματα που πραγματεύεται και να αξιοποιηθεί κατάλληλα από τα κέντρα επιτελικού σχεδιασμού, χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής και λήψης αποφάσεων για την εκπαιδευτική διαδικασία.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην Ι. Τσίγκανου για τη συνεργασία μας σε μια εποικοδομητική ανάγνωση του πρωτότυπου υλικού της μελέτης.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Εισαγωγικά:

ΑΦΗΣΤΕ ΜΑΣ ΝΑ ΖΗΣΟΥΜΕ! Το χειμώνα του 2003, η φαντασία ενός 5χρονου παιδιού αυτές τις λέξεις διάλεξε για να εκφράσει την αγωνία του για όσα κακά συνέβαιναν στους συνομήλικους του σε μιαν άλλη γωνιά της γης. Αυτό ήταν το μήνυμα που έγραψε στο πανώ του όταν διαδήλωνε με τους συμμαθητές και τις δασκάλες του στον παιδικό σταθμό, για τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των παιδιών σε μιαν άλλη χώρα, διαφορετική από τη «χώρα των θαυμάτων» του παραμυθιού που ήξερε. Με αυτές τις λέξεις ένα 5χρονο παιδί συνόψισε το νόημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που κάθε παιδί έχει και δικαιούται να απαιτεί σε όλα τα στάδια της ζωής του, για να αναπτύξει ελεύθερα την ευφυΐα, τα ταλέντα και την αξία του ως ανθρώπινης ύπαρξης.

Ο ορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο παιδικό μυαλό, μοιάζει αυτονόητος και απλός. Ως ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν γενικά να οριστούν **«όλα εκείνα τα καλά που έχουμε όταν γεννιόμαστε, όλα όσα είμαστε και όλα όσα κάνουμε, καθώς και όλα εκείνα τα καλά που μπορούμε να έχουμε, όλα όσα μπορούμε να γίνουμε και όλα όσα μπορούμε να κάνουμε καθώς μεγαλώνουμε για να ζήσουμε ως άνθρωποι»**. Οι έννοιες του καλού και του κακού είναι ξεκάθαρες στις παιδικές ψυχές και η ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι μια παγκόσμια ιστορία που αφηγείται τους αγώνες του καλού ενάντια στο κακό σε κάθε τόπο και σε όλους τους χρόνους. Επιπλέον, διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά του μύθου - την περιπέτεια, την πλοκή, το πάθος, τους καλούς ήρωες και τους κακούς μάγους - που κάνουν κάθε παραμύθι συγκλονιστικό για την παιδική ψυχή και εύληπτο από το παιδικό μυαλό.

Η παιδική ηλικία δεν αποτελεί εγγύηση για τη μη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία της Unicef, 180 εκατομμύρια παιδιά, 5-17 ετών, εμπλέκονται στις χειρότερες μορφές παιδικής εργασίας, 120 εκατομμύρια παιδιά δεν πηγαίνουν σχολείο, 50 εκατομμύρια παιδιά ετησίως δεν είναι εγγεγραμμένα πουθενά, σχεδόν 2 εκατομμύρια παιδιά πεθαίνουν κάθε χρόνο από ασθένειες που προλαμβάνονται εύκολα με εμβολιασμό ενώ, από το 1990 κι εντεύθεν, πάνω από 2 εκατομμύρια παιδιά σκοτώθηκαν και 6 εκατομμύρια τραυματίστηκαν σοβαρά σε πολέμους και συρράξεις. Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας, εκατομμύρια παιδιά σε όλο τον κόσμο υποβάλλονται σε βασανιστήρια, δολοφονούνται ή φυλακίζονται άδικα. Μερικά γίνονται σκόπιμα στόχοι παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επειδή θεωρούνται κοινωνικές ή πολιτικές απειλές ενώ άλλα συλλαμβάνονται ή υποβάλλονται σε βασανιστήρια ώστε να αναγκαστούν οι γονείς τους να παραδοθούν ή να ομολογήσουν. Αυτός ο κόσμος μπορεί να αλλάξει. Τα παιδιά έχουν τη δύναμη, αρκεί να τα ενθαρρύνουμε, να διεκδικήσουν το ρόλο τους στην προστασία των δικαιωμάτων τους και των δικαιωμάτων των φίλων τους σε όλο τον κόσμο. Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, στο πλαίσιο της Ειδικής Συνόδου για τα Παιδιά το Μάιο του 2002, δεσμεύτηκε να επιδιώξει τη γνήσια και ουσιαστική συμμετοχή τους στη δημιουργία «ενός κόσμου για τα παιδιά» που θα προστατεύει αποτελεσματικά τα δικαιώματά τους. Με το κλείσιμο της ειδικής συνόδου, τα κράτη, υιοθετώντας τη Διακήρυξη και το Σχέδιο Δράσης «Ένας Κόσμος για τα Παιδιά» επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους να αναλάβουν δράση για να προάγουν και να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους, θέτοντας ως τομείς προτεραιότητας την προώθηση της υγείας, την παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης, την προστασία από την κακομεταχείριση, την εκμετάλλευση και τη βία, καθώς και την καταπολέμηση του HIV/AIDS. Δεσμεύτηκαν δε να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την επίτευξη αυτών των στόχων ενισχύοντας τις δυνατότητες συμμετοχής των φορέων των δικαιωμάτων, δηλαδή, αυτών των ίδιων των παιδιών.

Τα παιδιά, για να γνωρίσουν και να αγαπήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και να αναπτύξουν στάσεις και συμπεριφορές που σέβονται τα δικαιώματα του άλλου, παιδιού ή ενήλικα, πρέπει πρώτα απ' όλα να μάθουν ότι και τα ίδια έχουν ανθρώπινα δικαιώματα που η πολιτεία και η κοινωνία στην οποία ζουν οφείλει να προστατεύει και να εφαρμόζει στην καθημερινή τους ζωή.

Τα σημερινά παιδιά, οι αυριανοί ενήλικοι, πρέπει να μάθουν πως η υλοποίηση των δικαιωμάτων τους αποτελεί μια διαρκή υποχρέωση της παγκόσμιας κοινωνίας της οποίας αποτελούν μέλη και οι κρατικοί φορείς και οι δομές της εκπαίδευσης, οι κοινωνικοί θεσμοί, η οικογένεια, οι ευαίσθητοποιημένοι πολίτες πρέπει να δραστηριοποιηθούν προς την κατεύθυνση αυτή.

Το Δικαίωμα της Εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα:

Η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι μια παθητική μαθησιακή διαδικασία που επαφίεται για την εφαρμογή της στην «εκκεντρικότητα» κάποιων δασκάλων που διακατέχονται από «εμμονή» με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελεί μια διεθνή υποχρέωση και ένα παγκόσμιο δικαίωμα κατοχυρωμένο από το διεθνές δίκαιο.

Το 1946, ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών προσδιόρισε ως έναν από τους σκοπούς του Οργανισμού «*την προαγωγή και την ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών*» (άρθρο 1). Το 1948, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, διακηρύσσοντας ότι «*αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας... να καταβάλλει με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών*» (προοίμιο). Επίσης, διακήρυξε ότι «*η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης*» (άρθρο 26, παρ. 2). Το 1966, οι δύο διεθνείς συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων που υιοθετήθηκαν από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για να προσδώσουν δεσμευτική ισχύ στα δικαιώματα της Οικουμενικής Διακήρυξης, προβλέπουν το δικαίωμα της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα ρητά ορίζει ότι «*η μόρφωση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειάς της και να ενισχύει το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες*» (άρθρο 13, παρ.1). Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα προωθεί επίσης την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα ως μιας διαδικασίας που αποβλέπει στην απόκτηση γνώσης και στη διάχυση ιδεών και ενισχύει την ελευθερία της σκέψης, της γνώμης και της έκφρασης. Ειδικότερα, αφού επιβεβαιώνει την υποχρέωση των κρατών «*να προωθούν τον παγκόσμιο σεβασμό και την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών*» (προοίμιο), ορίζει ότι «*ο καθένας δικαιούται να έχει τη δική του γνώμη, χωρίς επεμβάσεις*» και ότι «*ο καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, στο οποίο περιλαμβάνεται η ελευθερία να αναζητήσει, να λάβει ή να μεταδώσει πληροφορίες κάθε είδους, ανεξάρτητα από σύνορα, σε μορφή προφορική, γραπτή ή έντυπη, με τη μορφή της τέχνης ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της εκλογής του*» (άρθρο 19 παρ. 1 & 2). Τέλος, το δικαίωμα των παιδιών να εκπαιδεύονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, κατοχυρώνεται ρητά από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που υιοθετήθηκε από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 1989, η οποία προβλέπει ότι «*η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί... στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών*» (άρθρο 29, παρ. 1β).

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών ανακήρυξε τη δεκαετία 1995-2005 ως τη «Δεκαετία για την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα» και εκπόνησε πλάνο δράσης για την ανάληψη πρωτοβουλιών από τα κράτη μέλη του (UN GA Resolution 49/184-23/12/1994). Ως εκπαίδευση ορίζεται κάθε πρωτοβουλία διδασκαλίας, ενημέρωσης και πληροφόρησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα που αποσκοπεί στη δημιουργία μιας παγκόσμιας κουλτούρας ανθρωπίνων δικαιω-

μάτων, μέσω της διάχυσης γνώσεων και δεξιοτήτων και της διαμόρφωσης συμπεριφορών που στοχεύουν: α) στην ενδυνάμωση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, β) στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και αξιοπρέπειας, γ) στην προαγωγή της κατανόησης, της ανεκτικότητας, της φυλετικής ισότητας και της φιλίας ανάμεσα στα έθνη, στους λαούς και στις φυλετικές, εθνοτικές, εθνικές, θρησκευτικές και γλωσσικές ομάδες, δ) στην αποτελεσματική συμμετοχή όλων των ανθρώπων σε μια ελεύθερη κοινωνία και ε) στην προώθηση των δράσεων του ΟΗΕ για τη διατήρηση της ειρήνης.

Όπως αναδεικνύεται στις παραπάνω γραμμές, η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελεί ένα βασικό εργαλείο δουλειάς για την προαγωγή και την προστασία τους. Η γνώση των δικαιωμάτων που όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται αποτελεί το πρώτο βήμα για το σεβασμό και την εφαρμογή τους καθώς και το δικαίωμα κάθε ανθρώπου, ενήλικα ή παιδιού. Όταν δε κερδίζεται στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην παιδική ηλικία, τότε γίνεται συστατικό κομμάτι του ανθρώπινου χαρακτήρα και της ανθρώπινης ψυχής, βίωμα που καθοδηγεί τον άνθρωπο σε όλη του τη ζωή. *Ας μην ξεχνάμε πως με αυτόν τον τρόπο κι εμείς οι ενήλικοι μπορούμε να μείνουμε για πάντα παιδιά!*

Θεωρητικός προσανατολισμός:

Μεγάλο μέρος της αρχικής συζήτησης αναφορικά με τα δικαιώματα του παιδιού αφορά τις φιλοσοφικού και εννοιολογικού χαρακτήρα διακρίσεις και κατηγοριοποιήσεις. Η σχετική βιβλιογραφία ενδιαφέρεται α) να υπερασπιστεί με έμφαση την περίπτωση των δικαιωμάτων του παιδιού,¹ β) να κατασκευάσει ταξινομητικές μήτρες για την κατηγοριοποίηση αυτών των δικαιωμάτων,² γ) να προβάλλει το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων του παιδιού,³ και δ) να συμβιβάσει τις αντιτιθέμενες απόψεις για το συμφέρον του παιδιού και τις διαστάσεις των νομικών και ηθικών δικαιωμάτων αυτονομίας και αυτοδιάθεσής του.⁴

Στην προσπάθεια της υπερβολικής θεωρητικοποίησης των συναφών ζητημάτων, τυχόν πρακτικές προτάσεις που να εισηγούνται αλλαγές προς την κατεύθυνση της πραγμάτωσης των θεωρητικών δεδομένων συχνά παραβλέπονται. Τη στιγμή που η θεωρητική συζήτηση για το ζήτημα των δικαιωμάτων του παιδιού βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη του επιστημονικού διαλόγου, τόσο σε εσωτερικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, αντίστοιχες πολιτικές που να προωθούν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού σε συγκεκριμένες σφαίρες άσκησης κοινωνικής πολιτικής (παιδεία, υγεία, πρόνοια, κοινωνική προστασία, κ.α.), συχνά απουσιάζουν.

Ως γνωστόν, οι κοινωνίες διακατέχονται από την τάση να διαιρούν τον κύκλο ζωής των κοινωνικών μελών ή υποκειμένων σε δύο μεγάλες ηλικιακές κατηγορίες, τους ανήλικους και τους ενήλικες. Η μετάβαση από τη μία τέτοια ηλικιακή κατηγορία στην άλλη συχνά συνοδεύεται από την κατοχύρωση και απόκτηση διακριτών δικαιωμάτων, προνομίων και υποχρεώσεων. Μάλιστα, το όριο της ενηλικίωσης σε όλες τις δυτικές κοινωνίες γιορτάζεται με λαμπρότητα, *μια τελετουργία που επισημαίνει συμβολικά αυτή τη μετάβαση*. Στην πραγματικότητα, οι ορισμοί της παιδικής ηλικίας καθώς και των εσωτερικών της επιμέρους κατηγοριοποιήσεων σε διάφορα στάδια, όπως βρεφική, νηπιακή, προσχολική, σχολική ηλικία, ή διαφορετικά, βρέφη, παίδες, έφηβοι, μετέφηβοι, με τους οποίους τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα στην κοινωνική ζωή τους, συνιστούν *κοινωνικές κατασκευές* που διαμορφώνονται από ένα πλήθος κοινωνικών, ιστορικών και πολιτισμικών παραγόντων. Τη στιγμή λοιπόν που η παιδική ηλικία μπορεί να είναι πολύ δύσκολο να οριστεί με ένα μη προβληματικό τρόπο, συχνά εμφανίζεται μυθοποιημένη ως η *χρυσή ηλικία του ανθρώπινου βίου* κατά την οποία τα παιδιά είναι ελεύθερα να απολαύσουν τη ζωή μέσα από το παιχνίδι και την ψυχαγωγία.⁵ Η νεωτερική αντίληψη για την παιδική ηλικία,

1. Worsfold 1974, Watson 1980, Eekelaar 1992, Freeman 1985, 1992.

2. Wald 1979, Rogers & Wrightsman 1978.

3. Harris 1982, Holt 1975, Hoyles & Evans 1989, Franklin 1986, 1989, 1992.

4. Eekelaar 1994.

5. Holt 1975, Franklin 1986.

που εμμένει στην αθωότητα και την ευάλωτη φύση του παιδιού, δεν κατόρθωσε, και για σειρά ετών, να εξαλείψει τα φαινόμενα της παράνομης οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, της κακοποίησης εντός και εκτός οικογένειας, του εκπαιδευτικού αποκλεισμού τους και των εν γένει παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Ως εκ τούτων, είναι πολύ σημαντικό οι συζητήσεις για τα δικαιώματα του παιδιού να πραγματευτούνται ξεχωριστά δύο κυρίαρχες διακρίσεις: τη διάκριση ανάμεσα στα νομικά και ηθικά δικαιώματα του παιδιού και τη διάκριση ανάμεσα στο δικαίωμά τους για κοινωνική πρόνοια και προστασία και το δικαίωμά τους για την κατοχύρωση των ελευθεριών τους. Η διάκριση ανάμεσα σε ηθικά και νομικά δικαιώματα αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης διότι ενώ τα νομικά δικαιώματα είναι δικαιώματα που κατοχυρώνονται και έχουν ήδη κατοχυρωθεί, τα ηθικά δικαιώματα συνιστούν ουσιαστικά *διεκδικήσεις* για την κατοχύρωση δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, το δικαίωμα του παιδιού στη μόρφωση είναι ένα νομικά κατοχυρωμένο δικαίωμα που υλοποιείται μέσα από μια θεσμοποιημένη εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, ο τρόπος λειτουργίας και το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, που ούτως ή άλλως συνιστά τη *δεοντολογία της εκπαίδευσης*, έτσι ώστε να προάγει την υγιή ανάπτυξη και εξέλιξη του παιδιού αποτελεί *θεμελιώδες ηθικό δικαίωμά του*. Επομένως οποιοδήποτε κενό χάραξης και άσκησης πολιτικής στον τομέα αυτό συνιστά αυτό το ίδιο παραβίαση του αντίστοιχου ηθικού δικαιώματος του παιδιού. Από την άλλη πλευρά και η διάκριση των δικαιωμάτων για κοινωνική πρόνοια / προστασία και κατοχύρωση ελευθεριών, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης καθώς αντιστοιχεί στην κατ' άλλους διάκριση ανάμεσα στα στάδια της *γαλουχίας* και της *αυτοδιάθεσης* του παιδιού⁶ ή στη διάκριση ανάμεσα στο δικαίωμα του παιδιού για *προστασία* και το δικαίωμά του για *συμμετοχή*.⁷

Η διεκδίκηση, απόκτηση και κατοχύρωση όμως ενός δικαιώματος από το φορέα του, εν προκειμένω το παιδί, προϋποθέτει την ύπαρξη και εκδήλωση σχετικού ενδιαφέροντος εκ μέρους του, το οποίο πρέπει να έχει δημιουργηθεί, συντηρηθεί, προωθηθεί και προστατευθεί αναλόγως, μέσα από μια διαδικασία *συνειδητοποίησης, ευαισθητοποίησης, ενδυνάμωσης και ικανότητας λήψης αποφάσεων και επιλογών*. Η κοινωνική πραγματικότητα ωστόσο καταμαρτυρεί ότι τόσο στο οικογενειακό όσο και στο σχολικό περιβάλλον, το παιδί έχει ελάχιστα περιθώρια αυτόνομων επιλογών και αποφάσεων και αυτά περιορίζονται συνήθως σε περιπτώσεις ασήμαντων ζητημάτων. Αυτή η στάση δικαιολογείται από την κοινωνία στη βάση της λογικής της *ανωριμότητας, της ανευθυνότητας* και της *έλλειψης των απαιτούμενων δεξιοτήτων* από το παιδί, με μοναδικά κριτήρια τη *μικρή* του ηλικία και το γεγονός ότι τελεί *υπό διαμόρφωση*. Η ταυτολογία αυτών των επιχειρημάτων είναι προφανής. Εάν το παιδί δεν εκπαιδευτεί ως προς τις παραπάνω πρακτικές, διότι δεν διαθέτει την *απαιτούμενη προϋπηρεσία*, αναρωτιέται κανείς πώς θα την αποκτήσει. Έχουν τα ανθρώπινα δικαιώματα άραγε ηλικία; Αντίστοιχη επιχειρηματολογία μπορεί επίσης να διατυπωθεί και για το πατερναλιστικό πρότυπο που οδηγεί σε υπερπροστατευτισμό, δημιουργεί συγχύσεις και προωθεί τον αποκλεισμό των παιδιών από την εξάσκηση της συμμετοχής τους σε μια σειρά από κοινωνικές δραστηριότητες και πρακτικές.

Η παράκαμψη των παραπάνω κινδύνων σε έναν ορθολογικό τρόπο διαχείρισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας προϋποθέτει την εφαρμογή μιας κλίμακας μέτρων που να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή του παιδιού στο κοινωνικό γίνεσθαι με τρόπο που είναι συμβατός με τις θεμελιώδεις αρχές του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και προσωπικότητας. Τα διάφορα στάδια ή βήματα προς αυτή την κατεύθυνση δεν τοποθετούνται σε ένα γραμμικό, ντετερμινιστικό, συνεχές πρότυπο αυτοπραγμάτωσης και αυτοπροσδιορισμού, το οποίο διευκολύνει τη *χειραγώγηση* του παιδιού, το αντιμετωπίζει ως *διακοσμητικό στοιχείο* και κατασκευάζει πολιτικές *κενές περιεχομένου*, αλλά εκφράζονται μέσα από μία κυκλική ή σπειροειδή πραγματική και ουσιαστική ανάμιξη του παιδιού στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός του.

6. Rogers & Wrightsman 1978, σελ. 61.

7. Archard 1993, σελ. 65.

Ένα θεωρητικό σχήμα που στηρίζει πρακτικές ουσιαστικής ευαισθητοποίησης και ενδυνάμωσης του παιδιού είναι και αυτό που προτείνουμε με την παρούσα μελέτη και μπορεί να περιγραφεί ως εξής: *Εγκαιρη και έγκυρη, συνολική και άμεση, κατευθυνόμενη και ευέλικτη, στοχοθετημένη και προσανατολισμένη παρέμβαση*. Το στάδιο της προσχολικής ηλικίας, το οποίο έχει παραμεληθεί υπό το πρίσμα της ενσωμάτωσης / ένταξης στην παιδαγωγική δράση και πρακτική της έννοιας και του περιεχομένου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελεί το κατάλληλο περιβάλλον για τη διαμόρφωση των συνθηκών που θα εγγυηθούν τη δημιουργία μιας *κουλτούρας* έκφρασης, υπεράσπισης και διεκδίκησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Όπως έχει υποστηριχθεί, η προσχολική ηλικία εμφάνισε μια χρονική υστέρηση ως προς την αξιολόγησή της ως πεδίο μάθησης κι εξέλιξης της προσωπικότητας του παιδιού. Η παιδαγωγική πρακτική αρχίζει να τη συμπεριλαμβάνει μόλις στις αρχές του αιώνα που πέρασε. *Σημαντική ώθηση για τη συστηματική μελέτη του αναπτυσσόμενου ανθρώπου έδωσε η αντίληψη ότι το παιδί δεν είναι homunculus, ένας ενήλικος δηλαδή σε μικρογραφία, αλλά ένα όν sui generis που διαφέρει από τον ενήλικο, όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά.*⁸ Η ανάπτυξη πλέον εκλαμβάνεται ως μια προοδευτική σειρά από μεταβολές που συμβαίνουν κατά τρόπο συστηματικό. Είναι μια βαθμιαία εκδίπλωση και ενεργοποίηση των γενετικών καταβολών κάτω από τις επιδράσεις του περιβάλλοντος. Η ενδελέχεια αυτή του ανθρώπινου οργανισμού καθιστά το άτομο ικανό να κατακτά νέες μορφές δραστηριοτήτων. Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα της *ωρίμανσης* που είναι μια αυτόβουλη διαδικασία ανεξάρτητη ως ένα βαθμό από τις επιδράσεις του περιβάλλοντος και της *μάθησης* που στηρίζεται στην άσκηση και την ατομική προσπάθεια. Το *εύρος επιδράσεως* της διαδικασίας της *μάθησης* σε οποιαδήποτε ηλικία αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο από την επιστημονική κοινότητα, καθώς υποστηρίζεται ότι μπορούμε να διδάξουμε οτιδήποτε σε οποιαδήποτε ηλικία, αρκεί να χρησιμοποιήσουμε την κατάλληλη μέθοδο.⁹

Ιδιαίτερα χρήσιμες ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις επισημαίνουν ότι *τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας κατά την προσχολική ηλικία εντοπίζονται στους παράγοντες της κατάκτησης αυξανόμενης αυτονομίας και αυτότητας απέναντι στην αμφιβολία και στη συνέχεια της ανάληψης πρωτοβουλιών απέναντι στην απόκτηση ενοχών*. Ο τρόπος που θα αντιμετωπίσει το περιβάλλον του παιδιού (γονείς, παιδαγωγοί) αυτήν την τάση για ενεργητικό έλεγχο του κόσμου που το περιβάλλει θα καθορίσει την κατεύθυνση της ανάπτυξης του παιδιού προς την *αυτονομία* και την *αυτοπεποίθηση* ή προς την *αμφιβολία* και την *ανασφάλεια*.¹⁰

Από την άλλη πλευρά, η πορεία της νοητικής ανάπτυξης του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία μέσα από μια θεμελιώδη μεταμόρφωση του πνευματικού του κόσμου βασίζεται σημαντικά στην εμφάνιση της *συμβολικής λειτουργίας*. Το παιδί παράγει πλέον εσωτερικά σύμβολα (πνευματικές εικόνες, λέξεις) που αντιπροσωπεύουν αντικείμενα και συμβάντα ακόμη κι όταν αυτά είναι αντιληπτικώς απόντα, αρχίζει να διαφοροποιεί τις εσωτερικές αναπαραστάσεις (τα σημαίνοντα) από τα αντικείμενα / συμβάντα που αυτά αντιπροσωπεύουν (σημαινόμενα), αρχίζει να μεταπλάθει το συγκεκριμένο εξωτερικό περιβάλλον σε εσωτερικό. Η νόηση από *αντιληπτική* γίνεται *παραστατική*. Με την έναρξη της λειτουργίας της ανακλητικής μνήμης, μέσα από το συμβολικό παιχνίδι και τη χρήση της γλώσσας, το παιδί πλέον μπορεί να στηρίζεται και σε αναπλάσεις του παρελθόντος και του παρόντος και σε προγραμματικούς σχεδιασμούς του μέλλοντος. Μέσα από μια τέτοια διαφοροποίηση του υλικού και του πνευματικού κόσμου και την παρεμβολή των συμβόλων, τα γνωστικά σχήματα και οι προσαρμοστικές αντιδράσεις εμπλουτίζονται. *Η εμπρόθετη προσαρμογή μέσων και σκοπών μέσα από νοητικούς συνδυασμούς εδραιώνεται*. Το παιδί πλέον μπορεί να χειρίζεται το περιβάλλον του εσωτερικά, συμβολικά, μπορεί δηλαδή να σκέπτεται γι' αυτό. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι η συμβολική λειτουργία αποτελεί τη βάση της τυπικής λογικής που επιτρέπει τη συναγωγή νοητικών συλλογισμών σε υψηλό επίπεδο εννοιολογικής αφαίρεσης.¹¹

8. I. Παρασκευόπουλος (1984): Εξελικτική Ψυχολογία, Τόμος Α', σελ. 14.

9. J. Bruner, όπ. παραπ. I. Παρασκευόπουλος, (1984), σελ. 19.

10. Βλ. σχετικά I. Παρασκευόπουλος, (1984), βλ. τόμος Β'.

11. Βλ. σχετικά I. Παρασκευόπουλος, (1984), τόμος Β', σελ. 28-32.

Στην περίοδο αυτή η διανόηση στηρίζεται αρχικά σε *ατελείς έννοιες* - προέννοιες - σε αναπαραστατικούς δηλαδή συμβολισμούς και κινείται μεταγωγικά και αργότερα (δισυστημική περίοδος) στο σχηματισμό ενός *συστήματος εννοιών λογικά οργανωμένων*. Αυτό σημαίνει ότι ο *εννοιολογικός εξοπλισμός* του παιδιού κατά την περίοδο αυτή χρειάζεται ιδιαίτερη φροντίδα. Οι έννοιες είναι προσωπικό δημιούργημα του καθενός μας και συνιστούν *εσωτερικά ψυχολογικά κατασκευάσματα* τα οποία δημιουργεί το άτομο στην αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον. Ως εκ τούτων ο *βαθμός εγκυρότητας* της έννοιας (το κατά πόσο δηλαδή το περιεχόμενο της έννοιας αντιστοιχεί προς την κοινή σημασία που αποδίδει στην έννοια το κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού) και η *διαθεσιμότητα και αξιοποίηση* εννοιών ως οργάνων της σκέψης για πλήθος θεμάτων είναι βασικές συνιστώσες του εννοιολογικού εξοπλισμού του παιδιού.¹² Η θεματική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συνιστούν από μόνα τους *εννοιολογικά universalia* δεν μπορεί να αγνοηθεί στη διαμόρφωση του εννοιολογικού κόσμου του παιδιού και στο χτίσιμο της προσωπικότητάς του.

Η πορεία του παιδιού προς την *ισορροπία*, ή διαφορετικά κατά Piaget στην *αφομοίωση* και τη *συμμόρφωση* ή το *συμβιβασμό* με το περιβάλλον μέσα από τις διαδικασίες της *κατανόησης* και της *ανακάλυψης*,¹³ περνάει κυρίαρχα κατά την περίοδο αυτή από το συμβολικό παιχνίδι. Το παιχνίδι είναι για το παιδί ένα είδος μεταμόρφωσης της πραγματικότητας μέσω της πραγματοποίησης των επιθυμιών του και μια υγιής έκφραση του εγωκεντρισμού του. Η νέα παιδαγωγική θεωρεί το παιχνίδι ως την πλέον φυσική μέθοδο μάθησης και αγωγής του παιδιού. Ο παιδαγωγός οφείλει να διαποτίσει το παιδαγωγικό του έργο με την ατμόσφαιρα της χαράς του παιχνιδιού που εξασφαλίζει εργασία σε ατμόσφαιρα ευεξίας, αίσθηση ικανοποίησης για το επίτευγμα μιας προσπάθειας, αυθόρμητη συνδρομή του πνεύματος, συγκέντρωση της προσοχής, εξάσκηση της δύναμης για την καταβολή προσπάθειας, εύκολη πρόσκτηση της γνώσης και μεγάλη αφομοιωτική ικανότητα. Η καλλιέργεια των παραπάνω δεξιοτήτων οδηγεί στην ανάπτυξη και διαμόρφωση του κοινωνικού συναισθήματος του παιδιού που αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για την αρμονική ένταξή του στην κοινωνία. *Στο παιχνίδι το παιδί αναγνωρίζει δικαιώματα, εκφράζει συναισθήματα και συνειδητοποιεί αξίες όπως τη συνεργασία, την αμοιβαία εκτίμηση, τον αλληλοσεβασμό, τις φιλικές σχέσεις, τη δικαιοσύνη, το αλτροϊστικό πνεύμα, την τιμή, τη γενναιότητα, την αυτοθυσία, την ειλικρίνεια.*¹⁴

12. Ι. Παρασκευόπουλος (1984), τόμος Β'. Επίσης βλ. σχετικά Χ. Φράγκου (1984): Ψυχοπαιδαγωγική, Αθήνα, Gutenberg.

13. Όπ. παραπ. Χ. Φράγκου (1984), σελ. 207.

14. Γ. Χααραλαμπόπουλος (1983): Γενική Παιδαγωγική, Αθήνα, σελ. 290 επ.

Στο πλαίσιο των παραπάνω θεωρητικών συλλογισμών σχεδιάστηκε η εφαρμογή που ακολουθεί, για την αξιοποίηση του σταδίου της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης ως προς τον εννοιολογικό εξοπλισμό του παιδιού με τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όπως διαπιστώνεται από την ανάλυση που προηγήθηκε, η εξοικείωση του παιδιού με τις οικουμενικές αξίες του σύγχρονου πολιτισμού στην προσχολική ηλικία, αποτελεί μια σημαντική και αναγκαία νοητική διεργασία διαμόρφωσης της αντίληψής του, κατασκευής της «μνήμης» του για το μέλλον και θετικής τοποθέτησής του απέναντι στις προκλήσεις του κόσμου που το περιβάλλει.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Το Εκπαιδευτικό Υλικό:

Αναγνωρίζοντας την υπέρτατη αξία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και την πραγματική αναγκαιότητα της εκπαίδευσης των παιδιών σε αυτά, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών ανέλαβε την πρωτοβουλία να επεξεργαστεί ένα βασικό υλικό εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο από τους παιδαγωγούς, στο πλαίσιο των δομών προσχολικής αγωγής (παιδικούς σταθμούς, νηπιαγωγεία, παιδότοπους κ.α.), όσο και από τους γονείς στο πλαίσιο του σπιτιού και της καθημερινής τους ζωής.

Κεντρικό σημείο αναφοράς του εκπαιδευτικού υλικού είναι η **Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού**, το κείμενο της οποίας αποτελεί πηγή έμπνευσης και κατευθυντήρια αρχή για την εξοικείωση των παιδιών με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις αξίες που όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται. Τα Δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες:

- **Δικαιώματα Επιβίωσης** που καλύπτουν το δικαίωμα των παιδιών για ζωή και για ικανοποίηση των βασικών τους αναγκών, όπως η διατροφή, η στέγη και η υγεία.

- **Δικαιώματα Ανάπτυξης** που επιτρέπουν στα παιδιά να αναπτύξουν πλήρως τις ικανότητες και το δυναμικό τους, όπως το δικαίωμα στην εκπαίδευση ή η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας.

- **Δικαιώματα Προστασίας** που εξασφαλίζουν τα παιδιά από κάθε είδους εκμετάλλευσης και κακοποίησης, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της σκληρής ή απάνθρωπης μεταχείρισης, η παιδική εργασία και η σεξουαλική εκμετάλλευση.

- **Δικαιώματα Συμμετοχής** που επιτρέπουν στα παιδιά να παίζουν ενεργό ρόλο στην πολιτιστική και πολιτική ζωή της χώρας τους, όπως το δικαίωμα να συμμετέχουν σε οργανώσεις και να συναθροίζονται ειρηνικά, ή η ελευθερία έκφρασης της γνώμης τους. Η Σύμβαση υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου 1989 ενώ η Ελλάδα επικύρωσε τη Σύμβαση στις 2 Δεκεμβρίου 1992 (ΦΕΚ 192/2.12.92).

Με οδηγό τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, μπορείτε να γνωρίσετε στα παιδιά την έννοια και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ειδικότερα μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ως εναρκτήρια αναφορά είτε το πλήρες κείμενο της Σύμβασης, παρουσιάζοντάς το με απλά λόγια, είτε μια συνοπτική περιγραφή των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει, της φιλοσοφίας που τα υπαγορεύει και των αναγκών που αυτά καλύπτουν, είτε συγκεκριμένα άρθρα τα οποία κατοχυρώνουν δικαιώματα που τα παιδιά ήδη γνωρίζουν από τις προσωπικές τους εμπειρίες και την καθημερινή τους ζωή (π.χ. άρθρο 31: δικαίωμα στο παιχνίδι και την ψυχαγωγία).

Επίσης, μπορείτε να αναφερθείτε και σε άλλα κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως την **Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου**, επισημαίνοντας τα κοινά δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τα κείμενα αυτά και από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Τέλος, μπορείτε να ζητήσετε από τις οργανώσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. Unicef, Διεθνής Αμνηστία) να σας προμηθεύσουν με τυχόν εκπαιδευτικό υλικό για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ή να επισκεφθούν το χώρο σας παρουσιάζοντας τα δικαιώματα και τη δράσή τους γι' αυτά.

**Προτεινόμενα Άρθρα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού
που μπορούν να χρησιμεύσουν σαν «αφετηρία»
στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες:**

- Άρθρο 2:** Προστασία των παιδιών από κάθε μορφή διάκρισης
Άρθρο 3: Δικαίωμα στην προστασία και στην φροντίδα
Άρθρο 6: Δικαίωμα στη ζωή
Άρθρο 7: Δικαίωμα σε όνομα και εθνικότητα
Άρθρο 9: Δικαίωμα για οικογένεια
Άρθρο 12: Δικαίωμα ελεύθερης γνώμης
Άρθρο 13: Δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης και πληροφόρησης
Άρθρο 14: Δικαίωμα ελεύθερης σκέψης, συνείδησης και θρησκείας
Άρθρο 15: Δικαίωμα ειρηνικής συνάθροισης και συναναστροφής
Άρθρο 24: Δικαίωμα στην υγεία
Άρθρο 27: Δικαίωμα για κατάλληλο επίπεδο ζωής
Άρθρο 28: Δικαίωμα στην εκπαίδευση
Άρθρο 31: Δικαίωμα στο παιχνίδι και την ψυχαγωγία
Άρθρο 37: Απαγόρευση βασανιστηρίων, κακομεταχείρισης,
απάνθρωπων ποινών και της ποινής του θανάτου.

**Κοινά Δικαιώματα που κατοχυρώνονται από την Οικουμενική Διακήρυξη
των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ) και τη Σύμβαση
για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΣΔΠ):**

Απαγόρευση των Διακρίσεων:

Άρθρο 2 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νομίμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

Άρθρο 2 (1) (ΟΔΔΑ): Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

Το Δικαίωμα στη Ζωή:

Άρθρο 6 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή. **(2)** Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μέρη εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού.

Άρθρο 3 (ΟΔΔΑ): Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

Το Δικαίωμα σε Όνομα και Εθνικότητα:

Άρθρο 7 (1) (ΣΔΠ): Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς.

Άρθρο 6 (ΟΔΔΑ): Καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας.

Άρθρο 15 (1) (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας. (2) Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

Το Δικαίωμα Ελεύθερης Έκφρασης και Πληροφόρησης:

Άρθρο 13 (1) (ΣΔΠ): Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιοδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.

Άρθρο 19 (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

Το Δικαίωμα Ελεύθερης Σκέψης, Συνείδησης και Θρησκείας:

Άρθρο 14 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

Άρθρο 18 (ΟΔΔΑ): Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας...

Το Δικαίωμα Ειρηνικής Συνάθροισης και Συναναστροφής:

Άρθρο 15 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού στην ελευθερία του να συνεταιρίζεται και να συνέρχεται ειρηνικά.

Άρθρο 20 (1) (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς.

Το Δικαίωμα για Κατάλληλο Επίπεδο Ζωής:

Άρθρο 27 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του.

Άρθρο 25 (1) (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες... (2) Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση:

Άρθρο 28 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών...

Άρθρο 29 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί: α) Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του. β) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 26 (1) (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της ... (2) Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Πρέπει να προά-

γει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

Το Δικαίωμα στο Παιχνίδι και την Ψυχαγωγία:

Άρθρο 31 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή.

Άρθρο 24 (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα, σε λογικό περιορισμό του χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές.

Άρθρο 27 (1) (ΟΔΔΑ): Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαίρεται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της.

Απαγόρευση Βασανιστηρίων:

Άρθρο 37 (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ώστε: α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση...

Άρθρο 5 (ΟΔΔΑ): Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

Απαγόρευση της Εκμετάλλευσης και του Δουλεμπορίου:

Άρθρο 32 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του.

Άρθρο 34 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και σεξουαλικής βίας ...

Άρθρο 35 (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν την απαγωγή, την πώληση ή το δουλεμπόριο παιδιών, για οποιονδήποτε σκοπό και με οποιαδήποτε μορφή.

Άρθρο 36 (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν το παιδί από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας του.

Άρθρο 4 (ΟΔΔΑ): Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

Αντιμετώπιση από τη Δικαιοσύνη:

Άρθρο 40 (1) (ΣΔΠ): Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί ύποπτο, κατηγορούμενο ή καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής αξίας, που να ενισχύει το σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων και που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και για την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία.

Άρθρο 11 (1) (ΟΔΔΑ): Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος, ωστόσο διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με το νόμο, σε ποινική δίκη, κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλιστεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις.

Η Ομάδα- Στόχος της Εκπαιδευτικής Διαδικασίας:

Παιδιά προσχολικής ηλικίας 3 έως 6 ετών που έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με το νόημα και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι Στόχοι της Εκπαιδευτικής Διαδικασίας:

- Η συνειδητοποίηση από τα παιδιά της αξίας της ανθρώπινης ύπαρξης και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.
- Η συνειδητοποίηση από τα παιδιά της αξίας των αγαθών που χρειάζονται για το σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης ύπαρξης και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.
- Η γνωριμία και εξοικείωση των παιδιών με την έννοια και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Η ευαισθητοποίηση και η ενεργός συμμετοχή των παιδιών στην υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Η εξοικείωση των παιδιών με τις θεμελιώδεις αξίες της Αξιοπρέπειας, της Ελευθερίας, της Ισότητας, της Αλληλεγγύης, της Δημοκρατίας και της Δικαιοσύνης.
- Η ανάπτυξη από τα παιδιά στάσεων και συμπεριφορών που σέβονται τις θεμελιώδεις αξίες και προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι Εκπαιδευτικές Μέθοδοι:

- Εκπαίδευση μέσω του παιχνιδιού: λεκτικά, νοητικά και σωματικά παιχνίδια τα οποία αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
- Συμμετοχική εκπαιδευτική διαδικασία, με την ενθάρρυνση του διαλόγου, της ελεύθερης έκφρασης ιδεών και συναισθημάτων, του προβληματισμού, της ανταλλαγής απόψεων και της ανάληψης πρακτικών εφαρμογών και δράσεων που προϋποθέτουν την ενεργό συμμετοχή των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κάθε εφαρμογή της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι ιστορίες, τα παραμύθια, οι συζητήσεις, τα παιχνίδια, τα βιβλία, οι ζωγραφιές, οι κατασκευές, οι αφίσες, τα τραγούδια και τα ποιήματα μπορούν να χρησιμεύσουν ως εκπαιδευτικό υλικό για να βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν και να ευαισθητοποιηθούν για τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- Ενθάρρυνση ομαδικών δραστηριοτήτων που ενισχύουν την αλληλεγγύη και τη συνεργασία για την επίτευξη των κοινών στόχων.
- Ενθάρρυνση ατομικών πρωτοβουλιών, προαγωγικών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ενισχύουν την υπευθυνότητα για συγκεκριμένη δραστηριότητα και επισημαίνουν το συσχετισμό μεταξύ ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ατομικής ευθύνης για την εφαρμογή τους.

Δραστηριότητες και Παιχνίδια:

Κεντρικό σημείο αναφοράς στις δραστηριότητες και τα παιχνίδια που σας προτείνουμε είναι η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Οι δραστηριότητες και τα παιχνίδια διακρίνονται σε κατηγορίες ανάλογα με τις δεξιότητες των παιδιών που ενεργοποιούν και την «πρώτη ύλη» που απαιτούν για την επεξεργασία τους. Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες παιχνιδιών: **α) Παιχνίδια με Λέξεις, β) Παιχνίδια με Εικόνες και Ζωγραφιές, γ) Παιχνίδια με Κατασκευές, δ) Παιχνίδια με Κούκλες και Φιγούρες, ε) Παιχνίδια Ρόλων και Βιωματικά Παιχνίδια.** Όλες οι κατηγορίες παιχνιδιών μπορούν να συνδυαστούν μεταξύ τους και να λειτουργήσουν σαν συγκοινωνούντα δοχεία. Στο πλαίσιο κάθε κατηγορίας παιχνιδιού αναφέρουμε

ενδεικτικά παραδείγματα που πιθανόν να σας χρησιμεύσουν σαν αφετηρία για να ξεκινήσετε το παιχνίδι και να αποσπάσετε την προσοχή των παιδιών. Όλες οι δραστηριότητες είναι «ανοιχτές» σε αυτοσχεδιασμούς και μπορούν να οργανωθούν με τέτοιο τρόπο ώστε το ενδιαφέρον των παιδιών να επικεντρώνεται σε ένα ή σε περισσότερα δικαιώματα κάθε φορά.

A) Παιχνίδια με Λέξεις

• **Το Κυνήγι των Λέξεων:** Οργανώστε λεκτικά παιχνίδια με ένα συγκεκριμένο δικαίωμα ή με λέξεις-κλειδιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράδειγμα: Επιλέξτε ένα γράμμα της αλφαβήτου και ζητείστε από τα παιδιά να σας αναφέρουν ένα δικαίωμα που να αρχίζει από το γράμμα αυτό (π.χ. «Γ»: Γνώμη, «Δ»: Δικαιοσύνη, «Ε»: Εκπαίδευση, Ειρήνη, «Ζ»: Ζωή, «Ι»: Ισότητα, «Ο»: Οικογένεια, Όνομα, «Π»: Παιχνίδι, «Σ»: Σπίτι, «Τ»: Τροφή, «Υ»: Υγεία, κ.α.). Στη συνέχεια, μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να βρουν λέξεις που σχετίζονται με τα συγκεκριμένα δικαιώματα είτε με θετικό είτε με αρνητικό τρόπο. Για παράδειγμα το δικαίωμα στην εκπαίδευση μπορεί να συνδεθεί με τις λέξεις βιβλίο, σχολείο, δάσκαλος, βιβλιοθήκη / αναλφαβητισμός, αγράμματος, το δικαίωμα στην υγεία με τις λέξεις γιατρός, εμβόλια, φάρμακα, νοσοκομείο, πρόνοια / μόλυνση, άρρωστος, ασθένεια, το δικαίωμα στην τροφή με τις λέξεις βιταμίνες, γάλα, χυμοί, φρούτα/ πείνα, φτώχεια, ανθυγιεινή διατροφή, το δικαίωμα στην ειρήνη με τις λέξεις φιλία, αγάπη, αλληλεγγύη / πόλεμος, όπλα, θάνατος, αναπηρία, πρόσφυγας, κ.α. Αφού καταγράψετε τις λέξεις που βρήκαν τα παιδιά για κάθε δικαίωμα, ζητείστε τους να συνθέσουν με κάποιες από αυτές τις λέξεις μια πρόταση, μια μικρή ιστορία, ένα ποίημα ή ένα τραγούδι. Το παιχνίδι μπορεί, με αυτόν τον τρόπο, να συνεχιστεί για πολλή ώρα εναλλάσσοντας κάθε φορά τα δικαιώματα και ανασυνθέτοντας τις λέξεις που τα αφορούν.

• **Οι Μαντεψιές:** Επιλέξτε κάποια από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ή λέξεις που σχετίζονται με την υλοποίηση αυτών των δικαιωμάτων και διαμορφώστε με αυτές τις λέξεις ερωτήσεις που θα απευθύνετε στα παιδιά ζητώντας τους να μαντέψουν τη σωστή ανάμεσα σε τρεις απαντήσεις. Παραδείγματα: Μάντεψε: Τι κάνει ένα παιδί για να μάθει γράμματα; Α) Χτυπάει παλαμάκια, Β) Πηγαίνει σχολείο, Γ) Τρώει μήλα. Μάντεψε: Τι κρατάει στα χέρια του ένα παιδί που θέλει να παίξει; Α) Ένα καρτότο, Β) Μια μπάλα, Γ) Ένα θερμόμετρο. Μάντεψε: Ποιόν φωνάζουμε όταν είμαστε άρρωστοι; Α) Το Φούρναρη, Β) Την κυρία στο απέναντι μπαλκόνι, Γ) Το Γιατρό. Μάντεψε: Πού ζουν τα παιδιά; Α) Σε φωλιές στο χώμα, Β) Σε χαρτόκουτα, Γ) Σε σπίτια. Μάντεψε: Όταν γίνεται πόλεμος τι πέφτει από τον ουρανό; Α) Λουλούδια, Β) Βόμβες, Γ) Αστέρια. Με τον τρόπο αυτό, των αστείων ερωτο-απαντήσεων τα παιδιά αφομοιώνουν διασκεδάζοντας τις έννοιες, το νόημα και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποκτούν συνείδηση των αγαθών που χρειάζονται για την υλοποίησή τους.

• **Αφήγηση Παραμυθιού:** Επιλέξτε ένα δικαίωμα που κατοχυρώνεται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και αφού το εξηγήσετε στα παιδιά με απλά λόγια αφηγηθείτε τους ένα παραμύθι που αφορά στο συγκεκριμένο δικαίωμα ή που μπορεί να διαβαστεί με τέτοιο τρόπο που να κεντρίσει το ενδιαφέρον τους για το δικαίωμα αυτό. Μετά την αφήγηση, ρωτείστε τους εάν αναγνωρίζουν στην πλοκή του παραμυθιού το δικαίωμα που τους εξηγήσατε, ζητείστε τους να σας επισημάνουν τα σχετικά σημεία και παροτρύνετέ τους να σας προτείνουν τις δικές τους ιδέες για να βοηθήσουν τους «ήρωες» να λύσουν το πρόβλημά τους. Η παιδική λογοτεχνία είναι πλούσια σε κλασικούς μύθους και αγαπημένες ιστορίες που μπορούν να διαβαστούν με την οπτική των δικαιωμάτων και να διδάξουν στα παιδιά την αξία της υπεράσπισής τους. Ενδεικτικά και αντί άλλων, αναφέρονται οι ιστορίες της «Ειρήνης» και της «Λυσιστράτης» διασκευασμένες για τα παιδιά (Ζαραμπούκα Σ., 2000, Αριστοφάνη *ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ* και *ΕΙΡΗΝΗ*, Διασκευή για παιδιά, Αθήνα, Κέδρος), που πολλά μπορούν να τους διδάξουν για το δικαίωμα στην ειρήνη, ή η ιστορία της «Σταχτοπούτας» (Περρώ Π., 1999, *Παραμύθια του Περρώ*, Αθήνα, Μίνωας), που θα τους διδάξει το δικαίωμα της προστασίας από οποιαδήποτε εργασία ενέχει κινδύνους για τη σωματική και ψυχική τους ανάπτυξη. Ακόμη, η ιστορία της «Ντενεκεδούπολης», με το Σοφό, το Βουτυρένιο και τη Μηλίτσα να προσπαθούν να χτίσουν ένα γερό σχολείο και τις Καμινάδες να συνωμοτούν να το γκρεμίσουν γιατί ο αρχηγός τους δε θέλει τα γράμματα (Φακίνου Ε., 1985,

Εύπνα Ντενεκεδούπολη, Αθήνα, Καστανιώτης), θα τους διδάξει το δικαίωμα στην εκπαίδευση ενώ η ιστορία των χελιδονιών που διεκδικούν το δικαίωμά τους να δημιουργήσουν οικογένεια και να χτίσουν τη φωλιά τους σ' ένα όμορφο σπίτι (Αναγνώστου Κ., 1999, *Μια Φορά μια Φωλιά*, Αθήνα, Μίνωας), θα τους μιήσει στο δικαίωμα της γονικής προστασίας και φροντίδας και στο δικαίωμα για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει την ανάπτυξη των παιδιών. Μην ξεχνάτε πως η παιδική ψυχή και η παιδική λογοτεχνία είναι εύπλαστες και δεκτικές σε μια προσέγγιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

• **Συμπλήρωση Ιστορίας:** Αρχίστε να διηγείστε μια ιστορία που να αφορά στα δικαιώματα του παιδιού γενικά ή σ' ένα συγκεκριμένο δικαίωμα ειδικότερα και ζητείστε από τα παιδιά να φανταστούν «πώς θα συνεχιστεί». Ενθαρρύνετε τα παιδιά να διαμορφώσουν την ιστορία τους έτσι ώστε να έχει καλό τέλος. Αφού κάθε παιδί διηγηθεί τη συνέχεια που φαντάζεται, συζητήστε τις ιδέες που προτάθηκαν όλοι μαζί και ζητείστε από κάθε παιδί να σας εκφράσει τα συναισθήματα και τις απόψεις του. **Παραδείγματα ιστοριών:** 1) Η Μελία είναι ένα κοριτσάκι 5 χρονών που πηγαίνει στο νηπιαγωγείο. Ένα πρωινό, την ώρα που μαζί με τη μαμά της πήγαιναν στο σχολείο, είδαν στο δρόμο ένα μικρό αγόρι που κρατούσε στα χέρια του ένα μπουκέτο λουλούδια και ζητούσε από τους περαστικούς να το αγοράσουν. Η Μελία ρώτησε τη μαμά της γιατί το αγόρι αυτό δεν ήταν στο σχολείο και τι μπορούσαν να κάνουν για να το βοηθήσουν. 2) Η Μελία είναι ένα κοριτσάκι 5 χρονών που πηγαίνει στο νηπιαγωγείο. Ένα βράδυ, λίγο πριν πάει για ύπνο, την ώρα που οι γονείς της έβλεπαν το δελτίο ειδήσεων, άκουσε ξαφνικά στην τηλεόραση πυροβολισμούς, βροντερές φωνές και δυνατούς κρότους. Όταν ρώτησε τη μητέρα της τι συνέβαινε, έμαθε πως σε μια χώρα που την έλεγαν Ιράκ είχε αρχίσει ο πόλεμος. Τότε ρώτησε τη μαμά της να της εξηγήσει τι σημαίνει πόλεμος και τι μπορούσαν να κάνουν εκείνες για να σταματήσουν οι πυροβολισμοί.

• **Το Παραμύθι της Φαντασίας:** «Ας κλείσουμε όλοι τα μάτια κι ας προσπαθήσουμε να ταξιδέψουμε τη φαντασία μας σε κόσμους μαγικούς, είπαν μια μέρα οι δασκάλες ...». Ενθαρρύνετε τα παιδιά, με τη δική σας βοήθεια, να γράψουν όλα μαζί το δικό τους παραμύθι ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζητείστε τους να το ζωγραφίσουν και δημιουργήστε έτσι ένα μοναδικό βιβλίο, βγαλμένο αποκλειστικά από τα χέρια των παιδιών.

• **Η Αλληλογραφία:** Οργανώστε ένα δίκτυο αλληλογραφίας των παιδιών με συνομηλικούς τους από άλλες πόλεις (π.χ. παιδιά από άλλους παιδικούς σταθμούς) στο εσωτερικό ή / και στο εξωτερικό της χώρας (π.χ. με παιδιά από παιδικούς σταθμούς της ομογένειας, για να μην υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας λόγω γλώσσας). Ενθαρρύνετε τα παιδιά να πουν στους «δι' αλληλογραφίας» φίλους τους τις συνήθειες, τα έθιμα και τις ομορφιές του τόπου τους και του λαού τους και να μάθουν από τους φίλους τους για τις αντίστοιχες συνήθειες, έθιμα και ομορφιές των άλλων χωρών και λαών. Στο πλαίσιο της αλληλογραφίας αυτής μπορείτε να ξεκινήσετε ένα διάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανταλλάσσοντας τις ιδέες σας για τα παιχνίδια και τις δραστηριότητες που έχετε κάνει. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά αναπτύσσουν σχέσεις φιλίας με παιδιά που ζουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς από το δικό τους και συνειδητοποιούν την αξία της αλληλοκατανόησης και της αποδοχής του διαφορετικού.

• **Το Μήνυμα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων:** Αξιοποιείστε γιορτές, επετείους ή άλλα σημαντικά γεγονότα για να περάσετε μηνύματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μπορείτε, για παράδειγμα, τα Χριστούγεννα να ζητήσετε από τα παιδιά να γράψουν (ή να σας υπαγορεύσουν) ένα γράμμα στον Άγιο Βασίλη ζητώντάς του σαν «δώρο» την πραγματοποίηση μιας ευχής που να αφορά την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών, ή ένα δώρο αντικείμενο-σύμβολο συγκεκριμένου δικαιώματος (π.χ. ένα βιβλίο για το δικαίωμα στην εκπαίδευση). Επίσης τόσο τα Χριστούγεννα ή το Πάσχα μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν θέματα γιορτινά και να στείλουν τις ζωγραφιές τους στις οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων έτσι ώστε να τις χρησιμοποιήσουν για τις ευχετήριες κάρτες τους. Ακόμη μπορείτε να συνδέσετε κάποιες επετείους ή σημαντικά γεγονότα με μηνύματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως για παράδειγμα την επέτειο του Πολυτεχνείου με την αξία της ελευθερίας και το δικαίωμα ελεύθερης σκέψης και συνείδησης, ή το γεγονός των εκλογών με τη Δημοκρατία και τη Δικαιοσύνη.

Β) Παιχνίδια με Εικόνες και Ζωγραφιές:

• **«Εικονικά» Δικαιώματα:** Δείξτε στα παιδιά φωτογραφίες και εικόνες από περιοδικά, εφημερίδες και βιβλία που σχετίζονται με τα δικαιώματά τους, είτε με θετικό είτε με αρνητικό τρόπο. Για παράδειγμα μπορείτε να τους δείξετε εικόνες παιδιών που πηγαίνουν στο σχολείο, που δέχονται ιατρική φροντίδα, που παίζουν ή διασκεδάζουν, που σιτίζονται, που εργάζονται ή επαιτούν στο δρόμο, που έχουν πέσει θύματα πολέμου ή βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης. Ζητείστε από τα παιδιά να παρατηρήσουν τις εικόνες, να επισημάνουν τα δικαιώματα που υλοποιούνται ή παραβιάζονται στις εικόνες αυτές και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Εάν η εικόνα προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα τότε ζητείστε από τα παιδιά να προτείνουν λύσεις για να διορθώσουν το πρόβλημα που απεικονίζεται και να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σ' αυτήν την κατάσταση.

• **Η Σύμβαση σε Σκίτσα:** Ζητείστε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν ένα δικαίωμα της Σύμβασης, να φτιάξουν ένα σχετικό κολάζ με αποκόμματα από περιοδικά και εφημερίδες ή να δημιουργήσουν μια κατασκευή που θα συμβολίζει ένα ανθρώπινο δικαίωμα με κάποιο άλλο υλικό (π.χ. πλαστελίνη, πηλό, ύφασμα). Διοργανώστε μια έκθεση με τα έργα των παιδιών ή ένα παζάρι και χαρίστε τα χρήματα που θα συγκεντρώσετε σε μια από τις οργανώσεις προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. Unicef, ActionAid, Διεθνή Αμνηστία, Γιατροί του Κόσμου, κ.α.).

Γ) Παιχνίδια με Κατασκευές:

• **Η Ταυτότητα:** Κατασκευάστε την «ταυτότητα» κάθε παιδιού με τη μορφή ενός ολιγοσέλιδου βιβλιαριού. Η ταυτότητα μπορεί να κατασκευαστεί με χρωματιστές κόλλες χαρτιού A4, διπλωμένες στα δύο και ενωμένες στη μέση με συρραπτικό μηχάνημα. Το βιβλιάριο αυτό θα περιλαμβάνει τα στοιχεία που συνιστούν την ταυτότητα του παιδιού (όνομα, χαρακτηριστικά, εθνικότητα, οικογενειακές σχέσεις) και άλλες προσωπικές λεπτομέρειες που αφορούν τις επιθυμίες, τις ανάγκες, τις δεξιότητες και την προσωπικότητά του. Για παράδειγμα, μπορούν να αναφέρονται το αγαπημένο του βιβλίο, παιχνίδι, χρώμα, φαγητό, οι φίλοι, οι συμμαθητές ή άλλα πρόσωπα, οι αγαπημένες του συνήθειες και όσα του αρέσουν να κάνει, τα όνειρά του για το μέλλον, όπως τι θέλει να γίνει όταν μεγαλώσει ή σε ποια μέρη θέλει να ταξιδέψει, καθώς και άλλα στοιχεία που το ίδιο το παιδί θεωρεί σημαντικά. Κάθε παιδί, με τη βοήθεια του δασκάλου του, μπορεί να συμπληρώσει τα στοιχεία της ταυτότητάς του, να αφήσει το δακτυλικό του αποτύπωμα δίπλα στο όνομά του (με δακτυλομοπιά), να ζωγραφίσει την ταυτότητά του με σχέδια που αντιστοιχούν στα στοιχεία της (π.χ. ένα προσωπάκι δίπλα στο όνομα, ένα σπίτι δίπλα στη διεύθυνση, μια σημαία δίπλα στην εθνικότητα, κ.α.) και να τη συμπληρώσει με φωτογραφίες του ίδιου, των μελών της οικογένειάς του και των φίλων του. Τα παιδιά, κατασκευάζοντας τα ίδια τις «ταυτότητες» τους, εκτιμούν την αξία τους ως ανθρωπίνων όντων με εγγενή δικαιώματα στη ζωή, στην ταυτότητα, στην ελεύθερη έκφραση της γνώμης τους και στην απρόσκοπτη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

• **Το Μπαουλάκι του Κρυμμένου Θησαυρού:** Κατασκευάστε το «μπαουλάκι» του θησαυρού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρησιμοποιώντας ένα μεγάλο χαρτόκουτο, που τα παιδιά θα στολίσουν με ζωγραφιές ή χρωματιστά χαρτιά. Μέσα στο «μπαουλάκι» τα παιδιά πρέπει να βάλουν το «θησαυρό» τους που θα περιλαμβάνει κατασκευές και αντικείμενα που συνδέονται ή συμβολίζουν τα δικαιώματά τους. Για παράδειγμα, τα παιδιά μπορούν να τοποθετήσουν φωτογραφίες δικές τους, της οικογένειάς και των φίλων τους (δικαίωμα στην ταυτότητα, στην οικογένεια, στη φιλία και την ειρηνική συνύπαρξη), φωτογραφίες, ζωγραφιές και εικόνες από περιοδικά που απεικονίζουν τα δικαιώματα ή τις παραβιάσεις τους (όπως την εικόνα ενός παιδιού που τρώει - δικαίωμα στην τροφή, ή ενός παιδιού που χάιρεται την εκδρομή του στη φύση - δικαίωμα σε καθαρό περιβάλλον, ή ενός παιδιού πρόσφυγα - δικαίωμα στην ειρήνη, ή ενός παιδιού που εξαναγκάζεται σε εργασία - δικαίωμα προστασίας από την οικονομική εκμετάλλευση και την παιδική εργασία), και αντικείμενα που συμβολίζουν κάποιο από τα δικαιώματά τους (όπως ένα βιβλίο - σύμβολο του δικαιώματος στην εκπαίδευση, ένα παιχνίδι - σύμβολο του δικαιώματος στο παιχνίδι, ένα τσιρότο ή ένα άδειο μπουκάλι παιδικού σιροπιού - σύμβολο του δικαιώματος στην υγεία, κ.α.).

Όταν το «μπαουλάκι» γεμίσει με τους θησαυρούς όλων των παιδιών, κρύψτε το σ' ένα σημείο του χώρου σας (στην αίθουσα ή στην αυλή του παιδικού σταθμού) και οργανώστε το κυνήγι του «χαμένου θησαυρού». Όταν αυτός βρεθεί, κάντε την παρουσίασή του, ανασύροντας ένα-ένα τα αντικείμενα και ζητείστε από τα παιδιά που τα τοποθέτησαν να εξηγήσουν στους υπόλοιπους τι είναι και πώς συνδέονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

• **Το Παιδικό Σπιτάκι:** Κατασκευάστε το «σπιτάκι» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρησιμοποιώντας παλιά σεντόνια ή ένα μεγάλο κομμάτι πανί τα οποία θα στηρίζετε μ' ένα σκοινί στη μέση ανάμεσα σε δύο τοίχους. Εναλλακτικά μπορείτε να καλύψετε με τα σεντόνια ένα ψηλό τραπέζι ή μερικές ψηλές καρέκλες για να δημιουργήσετε στα παιδιά την αίσθηση του σπιτιού ή να χρησιμοποιήσετε μια πάνινη παιδική σκηνή από αυτές που υπάρχουν στην αγορά ή να αφιερώσετε μια γωνιά της τάξης σας στη δημιουργία του σπιτιού. Στη συνέχεια, φανταστείτε πως στο σπιτάκι αυτό μένει ένα παιδί και πως πρέπει να το βοηθήσετε να το επιπλώσει με πράγματα που του χρειάζονται για να ζήσει και να μεγαλώσει καλά. Τα παιδιά μπορούν να εξοπλίσουν το σπιτάκι τοποθετώντας φωτογραφίες, ζωγραφίες, κατασκευές από πηλό ή πλαστελίνη, ή άλλα αντικείμενα - σύμβολα των δικαιωμάτων που έχει. Το περιεχόμενο του σπιτιού μπορεί να είναι ανάλογο με το περιεχόμενο του «μπαούλου του κρυμμένου θησαυρού».

Η ιδέα για το παιδικό σπιτάκι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί στη συνέχεια να επεκταθεί στο παιδικό χωριό ή χώρα, ή ακόμη και στον παιδικό πλανήτη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με αυτόν τον τρόπο αφού τα παιδιά γνωρίσουν τον εαυτό τους, τις ανάγκες και τα δικαιώματά τους, μπορούν να εξερευνήσουν τον κόσμο γύρω τους, να γνωρίσουν τους γείτονες, τους συγχωριανούς, τους συνανθρώπους τους, τους «άλλους», τους διαφορετικούς, και να κατανοήσουν και να αποδεχθούν τις δικές τους ανάγκες και τα δικά τους δικαιώματα.

Δ) Παιχνίδια με Κούκλες και Φιγούρες:

• **Το Κουκλοθέατρο:** Παίξτε κουκλοθέατρο παρουσιάζοντας μια ιστορία ανθρωπίνων δικαιωμάτων που να επικεντρώνεται στο δικαίωμα στην οικογένεια, στη γονική φροντίδα και προστασία, στην ειρηνική συνύπαρξη και στην κοινωνική αλληλεγγύη. Κάθε παιδί μπορεί να κατασκευάσει τη δική του κουκλο-οικογένεια από χαρτόνι, γάντια ή ξύλινες κουτάλες μαγειρικής, που κατ' αρχήν περιλαμβάνει το ίδιο και τα μέλη της οικογένειάς του. Οι κούκλες «νοματίζονται» και κάθε παιδί αναλαμβάνει να παρουσιάσει τις κούκλες του, τις σχέσεις μεταξύ τους και τις δραστηριότητες που μοιράζονται και που τις φέρνουν κοντά. Η κουκλο-οικογένεια μπορεί να διευρυνθεί σιγά-σιγά περιλαμβάνοντας, εκτός από τους συγγενείς, τους φίλους, τους δασκάλους, τους συμμαθητές, ή και φανταστικούς φίλους από κάθε γωνιά της γης.

• **Ο Καραγκιόζης:** Παίξτε Καραγκιόζη με τη συμμετοχή των παιδιών, πλάθοντας τη δική σας ιστορία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κατασκευάζοντας τις δικές σας φιγούρες με χαρτοκοπτική. Οι αγαπημένοι ήρωες του ελληνικού θεάτρου σκιών μπορούν να μεταδώσουν στα παιδιά το μήνυμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με ευχάριστο και διασκεδαστικό τρόπο. Ο Καραγκιόζης, ευφυολόγος και ετοιμόλογος, γεμάτος διάθεση να ανακατεύεται σε όλα και να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του, μπορεί να διδάξει στα παιδιά τα δικαιώματα της ελεύθερης σκέψης, συνείδησης, γνώμης, έκφρασης και πληροφόρησης. Η Αγλαΐα, η σύζυγος του Καραγκιόζη που συνεχώς του παραπονιέται γιατί η ίδια και τα Κολλητήρια μένουν νηστικοί και που πάντα φροντίζει με τον καλύτερο τρόπο την οικογένειά της, μπορεί να παρουσιάσει στα παιδιά το δικαίωμα στη γονική φροντίδα και στην οικογένεια. Τα Κολλητήρια -ο Κολλητήρης, ο Κοπρίτης και ο Μιρικόγκος- πολλά μπορούν να πουν για το δικαίωμα στο παιχνίδι και την ψυχαγωγία ή ακόμη και για την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης των παιδιών, έστω και αν έχουν τη μορφή της καρπαζιάς απ' το μακρύ χέρι του Καραγκιόζη.

Ε) Παιχνίδια Ρόλων και Βιωματικά Παιχνίδια:

Παιχνίδι Ρόλων: Οργανώστε ένα παιχνίδι ρόλων από τα παιδιά σχετικά με τα δικαιώματά τους και αφήστε τα να αυτοσχεδιάσουν και να αναπτύξουν τη φαντασία τους. Τα παιχνίδια ρόλων επιτρέπουν στα παιδιά να τοποθετηθούν στη θέση / ρόλο του άλλου, να νοιώσουν τα

συναίσθημά του και να βιώσουν τις εμπειρίες του. Τα παιδιά επιλέγουν έναν από τους ρόλους του παιχνιδιού και με αυτοσχεδιασμούς παίζουν το ρόλο τους διαμορφώνοντας την εξέλιξη της ιστορίας. Για το παιχνίδι ρόλων μπορείτε να σκεφτείτε μια ιστορία ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρμένη από την καθημερινή ζωή των παιδιών ή να χρησιμοποιήσετε τις ιστορίες που «συμπληρώθηκαν» από τα παιδιά στα Παιχνίδια με τις Λέξεις (βλ. Συμπλήρωση Ιστορίας). Παράδειγμα Ιστορίας: Πρόσωπα: Η Μελία, ο Ναζίμ, ο Αλέξανδρος, ο πατέρας του, τα παιδιά της παιδικής χαράς. Θέμα: Η Μελία, ένα κοριτσάκι 5 ετών από την Ελλάδα, πηγαίνει με τη μητέρα της στην παιδική χαρά, όπου γνωρίζει το Ναζίμ, ένα αγόρι 5 ετών από την Αφρική και παίζουν μαζί. Όταν καλούν στην παρέα τους και τον Αλέξανδρο να παίξει μαζί τους, ο πατέρας του το απαγορεύει φωνάζοντας πως ο γιος του δεν κάνει παρέα με «ξένους». Ο Αλέξανδρος διαμαρτύρεται, η Μελία απορεί και ρωτά να της εξηγήσουν γιατί φέρονται έτσι οι μεγάλοι, ο Ναζίμ κάθεται φοβισμένος και παρόλο που δεν μιλά εκφράζει την οργή του με γκριμάτσες και χειρονομίες ενώ τα υπόλοιπα παιδιά της παιδικής χαράς συμμετέχουν στην ανταλλαγή των διαξιφισμών.

• **Θεατρικό Παιχνίδι:** Οργανώστε ένα θεατρικό παιχνίδι που να αφορά στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών όπως αυτά κατοχυρώνονται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Το θεατρικό παιχνίδι είναι ένα εργαλείο που βοηθά τα παιδιά να εκφραστούν αυθόρμητα, να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας και να αναπτύξουν ικανότητα επικοινωνίας με τους άλλους. Για τη διοργάνωση του θεατρικού παιχνιδιού και τη δραματοποίηση της ιστορίας ισχύουν όσα αναφέρθηκαν στα Παιχνίδια Ρόλων.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Οι ιδέες που σας προτείνουμε στις παραπάνω γραμμές σίγουρα δεν είναι μοναδικές ούτε και αποτελούν ένα «μονόλογο αυθεντίας» για την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Οι ιδέες αυτές αποτελούν περισσότερο ένα δείγμα γραφής και μια πρόκληση διδαχής που πρέπει να συμπληρωθεί και να βελτιωθεί κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Είναι τα ίδια τα παιδιά που θα μας καθοδηγήσουν στη διαδικασία αυτή και θα μας αποκαλύψουν τους κώδικες επικοινωνίας με τους οποίους τα ανθρώπινα δικαιώματα θα αφομοιωθούν καλύτερα από την παιδική ψυχή τους .

Πηγή: Η παιδική εκδοχή του Άρθρου 27 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναφορικά με το **επαρκές επίπεδο διαβίωσης**, δηλαδή, το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Amnesty International, 2001, *Our World, Our Rights: Teaching about Rights and Responsibilities in the Elementary School*, London, Amnesty International.

Amnesty International, 1992, *Human Rights for Children: A Curriculum for Teaching Human Rights to Children Aged 3-12*, Alameda, California, Hunter House.

Archard D., 1993, *Children; Rights and Childhood*, London, Routledge.

Διεθνής Αμνηστία, 1994, *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα: Τι εννοούμε*, Αθήνα, Ελληνικό Τμήμα Διεθνούς Αμνηστίας.

Διεθνής Αμνηστία, *Τα Παιδιά και η Καταστολή*, Αθήνα, Ελληνικό Τμήμα Διεθνούς Αμνηστίας, <http://www.amnesty.gr>.

Eekelaar J., 1994, “The Interests of the Child and the Child’s Wishes; the role of dynamic self determination”, *International Journal of Law and the Family*, Vol.8.

Eekelaar J., 1992, “The Importance of Thinking that Children Have Rights”, *International Journal of Law and the Family*, Vol.6.

Flowers N. & Shiman D., 1997, “Teacher Education and the Human Rights Vision”, στο Andreopoulos George and Claude Richard Pierre (eds.), *Human Rights Education for the Twenty-First Century*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

Φράγκου Χ., 1984, *Ψυχοπαιδαγωγική: Θέματα Παιδαγωγικής Ψυχολογίας, Παιδείας, Διδακτικής και Μάθησης*, Αθήνα, Gutenberg.

Φραγκουδάκη Α. & Δραγώνα Θ. (επ.), 1997, *‘Τι είν’ η πατρίδα μας;’: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Franklin B. (ed.), 1995, *The Handbook of Children’s Rights: Comparative Policy and Practice*, London, Routledge.

Franklin B., 1992, “Votes for Children”, *Childright*, April No. 85.

Franklin B., 1989, “Children’s Rights: Developments and Prospects”, *Children and Society* Vol.3.

Franklin B., 1986, *The Rights of Children*, Oxford, Blackwell.

Freeman M.D.A., 1992, “Taking Children’s Rights More Seriously”, *International Journal of Law and the Family*, Vol.6.

Freeman M.D.A., 1985, *The Rights and the Wrongs of Children*, London, Pinter.

Garfinkel I., Hochschild J. & McLanahan S. (eds.), 1996, *Social Policies for Children*, Washington, The Brookings Institution.

Harris J., 1982, “The Political Status of Children” στο Graham K. (ed.), *Contemporary Political Philosophy: Radical Studies*, Cambridge, Cambridge University Press.

Holt J., 1975, *Escape From Childhood*, Harmondsworth, Penguin.

Hoyles M. & Evans P., 1989, *The Politics of Childhood*, London, Journeyman.

Meintjes G., 1997, "Human Rights Education as Empowerment: Reflections on Pedagogy", στο Andreopoulos George and Claude Richard Pierre (eds.), *Human Rights Education for the Twenty-First Century*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

ΟΛΜΕ, Κέντρο Μελετών & Τεκμηρίωσης, 2000, *Σχολείο Χωρίς Σύνορα: Μαθητικά Γυμνάσματα στα Ανθρώπινα Δικαιώματα*, Αθήνα, ΟΛΜΕ, ΚΕΜΕΤΕ.

Παρασκευόπουλος Ι., 1984, *Εξελικτική Ψυχολογία*, (τρεις τόμοι), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Reardon B., 1995, *Educating for Human Dignity: Learning About Rights and Responsibilities, a K-12 Teaching Resource*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

Rogers C.M. & Wrightsman L.S., 1978, "Attitudes Towards Children's Rights: Nurturance of Self Determination", *Journal of Social Issues*, Vol. 34 (2).

Torsein Ch., 2002, "Special Session on Children: One Step Forward, Two Steps Back", *The Human Rights Tribune*, Vol.9, No.1, Spring 2002, Ottawa, Human Rights Internet.

UNESCO, 1998, *All Human Beings... A Manual for Human Rights Education*, Paris, UNESCO.

UNESCO, 1996, *Human Rights: Questions and Answers*, Paris, UNESCO.

UNICEF, 2003, *Έκθεση: Η Κατάσταση των Παιδιών στον Κόσμο 2003*, Αθήνα, Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας με τη Unicef.

United Nations, 1998, *ABC, Teaching Human Rights, Practical Activities for Primary and Secondary Schools*, Geneva, United Nations.

United Nations, 1998, *Human Rights Education and Human Rights Treaties*, Geneva, United Nations.

United Nations, 1998, *The Right to Human Right Education*, Geneva, United Nations.

Verhellen E., 1998, «Τα Δικαιώματα των Παιδιών» στο *ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΕΥΡΩΠΗ - 21ος ΑΙΩΝΑΣ: ΟΡΑΜΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ, Πρακτικά από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Οικογένεια, Ίδρυμα για το Παιδί και την Οικογένεια*, Αθήνα, Λιβάνης - «Νέα Σύνορα».

Wald M., 1979, "Children's Rights; A Framework For Analysis", *University of California Davis Law Review*, Vol.12.

Watson D., 1980, *Caring For Strangers*, London, Routledge.

Worsfold V., 1974, "A Philosophical Justification for Children's Rights", *Harvard Educational Review*, Vol. 44.

Χαραλαμπίδης Γ., 1983, *Γενική Παιδαγωγική*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

10 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1948

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα έθνη.

Επειδή, με τον Καταστατικό Χάρτη, οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών διακήρυξαν και πάλι την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών, και διακήρυξαν πως είναι αποφασισμένοι να συντελέσουν στην κοινωνική πρόοδο και να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας.

Επειδή τα κράτη μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν, σε συνεργασία με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, τον αποτελεσματικό σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών σε όλο τον κόσμο.

Επειδή η ταυτότητα αντιλήψεων ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες αυτές έχει εξαιρετική σημασία για να εκπληρωθεί πέρα ως πέρα αυτή η υποχρέωση.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη Διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών, και να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους.

ΑΡΘΡΟ 1

Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

ΑΡΘΡΟ 2

Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη

γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

Δεν θα μπορεί ακόμα να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

ΑΡΘΡΟ 3

Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

ΑΡΘΡΟ 4

Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

ΑΡΘΡΟ 5

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

ΑΡΘΡΟ 6

Καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας.

ΑΡΘΡΟ 7

Όλοι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

ΑΡΘΡΟ 8

Καθένας έχει δικαίωμα να ασκεί αποτελεσματικά ένδικα μέσα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια κατά των πράξεων που παραβιάζουν τα θεμελιακά δικαιώματα τα οποία του αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και ο νόμος.

ΑΡΘΡΟ 9

Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα.

ΑΡΘΡΟ 10

Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

ΑΡΘΡΟ 11

1. Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος, ωσότου διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με τον νόμο, σε ποινική δίκη, κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλιστεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις.

2. Κανείς δεν θα καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που, κατά τον χρόνο που τελέστηκαν, δεν συνιστούσαν αξιόποινο αδίκημα κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά τον χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινή πράξη.

ΑΡΘΡΟ 12

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους.

ΑΡΘΡΟ 13

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέψει σε αυτήν.

ΑΡΘΡΟ 14

1. Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες.
2. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ.

ΑΡΘΡΟ 15

1. Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας.
2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

ΑΡΘΡΟ 16

1. Από τη στιγμή που θα φθάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρευτούν και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του.
2. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλονύμφων.
3. Η οικογένεια είναι το φυσικό και το βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα προστασίας από την κοινωνία και το κράτος.

ΑΡΘΡΟ 17

1. Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους μαζί, έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας.
2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιδιοκτησία του.

ΑΡΘΡΟ 18

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

ΑΡΘΡΟ 19

Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

ΑΡΘΡΟ 20

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς.
2. Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο.

ΑΡΘΡΟ 21

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή έμμεσα, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του.
3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας. Η θέληση αυτή πρέπει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές, οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής.

ΑΡΘΡΟ 22

Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

ΑΡΘΡΟ 23

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία.
2. Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.
3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σε αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.
4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προάσπιση των συμφερόντων του.

ΑΡΘΡΟ 24

Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα, σε λογικό περιορισμό του χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές.

ΑΡΘΡΟ 25

1. Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του.
2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

ΑΡΘΡΟ 26

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητές τους.
2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.
3. Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.

ΑΡΘΡΟ 27

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαίρεται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του.

ΑΡΘΡΟ 28

Καθένας έχει το δικαίωμα να επικρατεί μια κοινωνική και διεθνής τάξη, μέσα στην οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη να μπορούν να πραγματώνονται σε όλη τους την έκταση.

ΑΡΘΡΟ 29

1. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.
2. Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.
3. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

ΑΡΘΡΟ 30

Καμιά διάταξη της παρούσας Διακήρυξης δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι παρέχει σε ένα κράτος, σε μια ομάδα ή σε ένα άτομο οποιοδήποτε δικαίωμα να επιδίεται σε ενέργειες ή να εκτελεί πράξεις που αποβλέπουν στην άρνηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που εξαγγέλλονται σε αυτήν.

Πηγή: United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights, www.un.org

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

20 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1989

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Τα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη,
Επειδή, σύμφωνα με τις αρχές που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρωπίνης οικογένειας, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο,

Έχοντας υπόψη ότι οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών έχουν διακηρύξει εκ νέου, στον Καταστατικό Χάρτη, την πίστη τους στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και στην αξιοπρέπεια και την αξία του ανθρώπου, και έχουν αποφασίσει να προαγάγουν την κοινωνική πρόοδο και να καθορίσουν καλύτερες συνθήκες ζωής μέσα στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης ελευθερίας,

Αναγνωρίζοντας ότι τα Ηνωμένα Έθνη, στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στις διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα διακήρυξαν και συμφώνησαν ότι καθένας δικαιούται να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναφέρονται σε αυτές, χωρίς καμία απολύτως διάκριση ιδίως εξαιτίας της φυλής, του χρώματος, του φύλου, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών του ή άλλων πεποιθήσεων, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της περιουσίας, της γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης,

Υπενθυμίζοντας ότι, στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα Ηνωμένα Έθνη διακήρυξαν ότι τα παιδιά δικαιούνται ειδική βοήθεια και υποστήριξη,

Έχοντας πεισθεί ότι η οικογένεια όντας η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών, πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα,

Αναγνωρίζοντας ότι το παιδί, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης,

Επειδή είναι σημαντικό να προετοιμαστεί πλήρως το παιδί για να ζήσει μια ατομική ζωή στην κοινωνία και να ανατραφεί μέσα στο πνεύμα των ιδανικών που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ειδικότερα μέσα σε πνεύμα ειρήνης, αξιοπρέπειας, ανοχής, ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης,

Έχοντας υπόψη ότι η ανάγκη να παρασχεθεί στο παιδί ειδική προστασία εξαγγέλθηκε στη Διακήρυξη της Γενεύης του 1924 για τα Δικαιώματα του Παιδιού, και στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού, που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση στις 20 Νοεμβρίου 1959 και που αναγνωρίστηκε στην Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ιδιαίτερα στα άρθρα 23 και 24), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, τα Κοινωνικά και τα Πολιτιστικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στο άρθρο 10) και στο καταστατικό και στα αρμόδια όργανα των ειδικευμένων οργανισμών και των διεθνών οργανώσεων που μεριμνούν για την ευημερία του παιδιού,

Έχοντας υπόψη ότι, όπως αναφέρεται στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού, “το παιδί, λόγω της φυσικής και διανοητικής του ανωριμότητας, χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής προστασίας, τόσο πριν όσο και μετά τη γέννησή του”,

Υπενθυμίζοντας τις διατάξεις της Διακήρυξης για τις νομικές και κοινωνικές αρχές σχετικά με την προστασία και την ευημερία των παιδιών, ειδικά όσον αφορά την υιοθεσία και την τοποθέτηση σε ανάδοχες οικο-

γένειες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, τις διατάξεις του συνόλου των ελάχιστων κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για τη διοίκηση της δικαιοσύνης για ανήλικους (Κανόνες του Πεκίνου) και της Διακήρυξης για την Προστασία των Γυναικών και των Παιδιών σε περίοδο επείγουσας ανάγκης και ένοπλης σύρραξης,

Αναγνωρίζοντας ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου υπάρχουν παιδιά που ζουν κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες, και ότι είναι αναγκαίο να δοθεί στα παιδιά αυτά ιδιαίτερη προσοχή,

Λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τη σημασία των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών κάθε λαού για την προστασία και την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού,

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών σε όλες τις χώρες, και ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες,

Συμφώνησαν τα εξής:

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΡΘΡΟ 1

Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία.

ΑΡΘΡΟ 2

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νομίμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του.

ΑΡΘΡΟ 3

1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν στα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή των άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνοι γι' αυτό, και παίρνουν για το σκοπό αυτό όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνα για την προστασία τους να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας και σε ό,τι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και την ύπαρξη μιας κατάλληλης εποπτείας.

ΑΡΘΡΟ 4

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να παίρνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στην παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων. Στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, παίρνουν τα μέτρα αυτά μέσα στα όρια των πόρων που διαθέτουν και, όπου είναι αναγκαίο, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας.

ΑΡΘΡΟ 5

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται την ευθύνη, το δικαίωμα και το καθήκον που έχουν οι γονείς ή, κατά περίπτωση, τα μέλη της διευρυμένης οικογένειας ή της κοινότητας, όπως προβλέπεται από τα τοπικά έθιμα, οι επίτροποι ή άλλα πρόσωπα που έχουν νόμιμα την ευθύνη για το παιδί, να του παράσχουν, κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του, τον προσανατολισμό και τις κατάλληλες συμβουλές για την άσκηση των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζει η παρούσα Σύμβαση.

ΑΡΘΡΟ 6

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μέρη εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού.

ΑΡΘΡΟ 7

1. Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια, και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν για τη θέση σε εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους και με τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι ισχύουσες σ' αυτό το πεδίο διεθνείς συνθήκες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, ελλείψει αυτών, το παιδί θα ήταν άπατρις.

ΑΡΘΡΟ 8

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για διατήρηση της ταυτότητας του, συμπεριλαμβανομένων της ιθαγένειας του, του ονόματός του και των οικογενειακών σχέσεων του, όπως αυτά αναγνωρίζονται από το νόμο, χωρίς παράνομη ανάμιξη.
2. Εάν ένα παιδί στερείται παράνομα ορισμένα ή όλα τα στοιχεία που συνιστούν την ταυτότητα του, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να του παράσχουν κατάλληλη υποστήριξη και προστασία, ώστε η ταυτότητα του να αποκατασταθεί το συντομότερο δυνατόν.

ΑΡΘΡΟ 9

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του, παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού. Μια τέτοια απόφαση μπορεί να είναι αναγκαία σε ειδικές περιπτώσεις, για παράδειγμα όταν οι γονείς κακομεταχειρίζονται ή παραμελούν το παιδί, ή όταν ζουν χωριστά και πρέπει να ληφθεί απόφαση σχετικά με τον τόπο διαμονής του παιδιού.
2. Σε όλες τις περιπτώσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου, όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις διαδικασίες και να γνωστοποιούν τις απόψεις τους.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού που ζει χωριστά από τους δυο γονείς του ή από τον έναν από αυτούς να διατηρεί κανονικά προσωπικές σχέσεις και να έχει άμεση επαφή με τους δυο γονείς του, εκτός εάν αυτό να είναι αντίθετο με το συμφέρον του παιδιού.
4. Όταν ο χωρισμός είναι αποτέλεσμα μέτρων που έχει πάρει ένα Συμβαλλόμενο Κράτος, όπως η κράτηση, η φυλάκιση, η εξορία, η απέλαση ή ο θάνατος (συμπεριλαμβανομένου του θανάτου από οποιαδήποτε αιτία, ο οποίος επήλθε κατά το χρόνο κράτησης) των δύο γονέων ή του ενός από αυτούς ή του παιδιού, το Συμβαλλόμενο Κράτος δίνει, μετά από αίτηση, στους γονείς, στο παιδί ή, εάν χρειαστεί, σε ένα άλλο μέλος της οικογένειας τις ουσιώδες πληροφορίες σχετικά με τον τόπο όπου βρίσκονται το απόν μέλος ή τα απόντα μέλη της οικογένειας, εκτός εάν η αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών θα είναι επιζήμια για την ευημερία του παιδιού. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν εξάλλου ώστε η υποβολή ενός τέτοιου αιτήματος να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για το ενδιαφερόμενο ή τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.

ΑΡΘΡΟ 10

1. Σύμφωνα με την υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 9, κάθε αίτηση από ένα παιδί ή από τους γονείς του για την είσοδο σε ένα Συμβαλλόμενο Κράτος ή την έξοδο από αυτό με σκοπό την οικογενειακή επανένωση αντιμετωπίζεται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη με θετικό πνεύμα, ανθρωπισμό και ταχύτητα. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν επιπλέον ώστε η υποβολή μιας τέτοιας αίτησης να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για τον αιτούντα ή για τα μέλη της οικογένειάς του.
2. Το παιδί του οποίου οι γονείς διαμένουν σε διαφορετικά Κράτη έχει το δικαίωμα να διατηρεί, εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων, προσωπικές σχέσεις και τακτική άμεση επαφή με τους δύο γονείς του. Για το σκοπό αυτόν και σύμφωνα με την υποχρέωση που βαρύνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 9, τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα που έχουν το παιδί και οι γονείς του να εγκαταλείψουν οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της χώρας αυτού του ίδιου του Συμβαλλόμενου Κράτους και να επιστρέψουν στη δική τους χώρα. Το δικαίωμα εγκατάλειψης οποιασδήποτε χώρας μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημοσίων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και που είναι συμβατοί με τα υπόλοιπα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση.

ΑΡΘΡΟ 11

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν μέτρα εναντίον των αθέμιτων μετακινήσεων παιδιών στο εξωτερικό και εναντίον της μη επανόδου τους.
2. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν τη σύναψη διμερών ή πολυμερών συμφωνιών ή την προσχώρηση στις ήδη υπάρχουσες συμφωνίες.

ΑΡΘΡΟ 12

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και με το βαθμό ωριμότητάς του.
2. Για το σκοπό αυτόν θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται σε οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμοδίου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

ΑΡΘΡΟ 13

1. Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.
2. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι:
  - α) Για το σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπόληψης των άλλων ή
  - β) Για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημοσίων ηθών.

ΑΡΘΡΟ 14

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα και το καθήκον των γονέων ή, κατά περίπτωση, των νομίμων εκπροσώπων του παιδιού, να το καθοδηγούν στην άσκηση του παραπάνω δικαιώματος κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του.
3. Η ελευθερία της δήλωσης της θρησκείας του ή των πεποιθήσεων του μπορεί να υπόκειται μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι για τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημοσίων ηθών, ή των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των άλλων.

ΑΡΘΡΟ 15

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού στην ελευθερία του να συνεταιρίζεται και να συνέρχεται ειρηνικά.
2. Δεν τίθενται περιορισμοί για την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, εκτός από αυτούς που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία, προς το συμφέρον της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης ή για την προστασία της δημόσιας υγείας ή των δημοσίων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων.

ΑΡΘΡΟ 16

1. Κανένα παιδί δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, στην οικογένεια του, στην κατοικία του ή στην αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών της τιμής και της υπόληψης του.
2. Το παιδί δικαιούται να προστατεύεται από το νόμο έναντι τέτοιων επεμβάσεων ή προσβολών.

ΑΡΘΡΟ 17

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τη σημασία του έργου που επιτελούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και φροντίζουν ώστε το παιδί να έχει πρόσβαση σε ενημέρωση και σε υλικό, που προέρχονται από διάφορες εθνικές και διεθνείς πηγές, ιδίως σ' αυτά που αποσκοπούν στην προαγωγή της κοινωνικής, πνευματικής και ηθικής ευημερίας του, καθώς και της σωματικής και πνευματικής υγείας του. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη:

- α) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη διάδοση πληροφοριών και υλικού που παρουσιάζουν κοινωνική και πολιτιστική χρησιμότητα για το παιδί που είναι σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου 29.
- β) Ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία για την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοση πληροφοριών και υλικού αυτού του τύπου, που προέρχονται από διάφορες πολιτιστικές, εθνικές και διεθνείς πηγές.
- γ) Ενθαρρύνουν την παραγωγή και τη διάδοση παιδικών βιβλίων.
- δ) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους τις γλωσσολογικές ανάγκες των αυτόχθονων παιδιών ή των παιδιών που ανήκουν σε μια μειονότητα.
- ε) Ευνοούν την επεξεργασία κατάλληλων κατευθυντήριων αρχών που να προορίζονται για την προστασία του παιδιού από την ενημέρωση και το υλικό που βλάπτουν την ευημερία του, λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις των άρθρων 13 και 18.

ΑΡΘΡΟ 18

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξασφάλιση της αναγνώρισης της αρχής, σύμφωνα με την οποία και οι δύο γονείς είναι από κοινού υπεύθυνοι για την ανατροφή του παιδιού και την ανάπτυξή του. Η ευθύνη για την ανατροφή του παιδιού και για την ανάπτυξή του ανήκει κατά κύριο λόγο στους γονείς, ή κατά περίπτωση, στους νόμιμους εκπροσώπους του. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί τη βασική τους μέριμνα.
2. Για την εγγύηση και την προώθηση των δικαιωμάτων που εκφράζονται στην παρούσα Σύμβαση, τα Συμβαλλόμενα Κράτη παρέχουν την κατάλληλη βοήθεια στους γονείς και στους νόμιμους εκπροσώπους του παιδιού, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους για την ανατροφή του παιδιού, και εξασφαλίζουν τη δημιουργία οργανισμών, ιδρυμάτων και υπηρεσιών επιφορτισμένων να μεριμνούν για την ευημερία των παιδιών.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν στα παιδιά των οποίων οι γονείς εργάζονται το δικαίωμα να επωφελούνται από τις υπηρεσίες και τα ιδρύματα φύλαξης παιδιών, εφόσον τα παιδιά πληρούν τους απαιτούμενους όρους.

ΑΡΘΡΟ 19

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανόμενης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νομίμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί.

2. Αυτά τα προστατευτικά μέτρα θα πρέπει να περιλαμβάνουν, όπου χρειάζεται, αποτελεσματικές διαδικασίες για την εκπόνηση κοινωνικών προγραμμάτων, που θα αποσκοπούν στην παροχή της απαραίτητης υποστήριξης στο παιδί και σε αυτούς οι οποίοι έχουν την επιμέλειά του, καθώς και για άλλες μορφές πρόνοιας και για το χαρακτηρισμό, την αναφορά, την παραπομπή, την ανάκριση, την περίθαλψη και την παρακολούθηση της εξέλιξής τους στις περιπτώσεις κακής μεταχείρισης του παιδιού που περιγράφονται πιο πάνω, και όπου χρειάζεται, για διαδικασίες δικαστικής παρέμβασης.

ΑΡΘΡΟ 20

1. Κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατόν να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.

3. Αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μια οικογένεια, της ΚΑΦΑΛΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά. Κατά την επιλογή ανάμεσα σε αυτές τις λύσεις, λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη μιας συνέχειας στην εκπαίδευση του παιδιού, καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του.

ΑΡΘΡΟ 21

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη που αναγνωρίζουν και /ή επιτρέπουν την υιοθεσία διασφαλίζουν ότι εκείνο που λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη στην προκειμένη περίπτωση είναι το συμφέρον του παιδιού και:

α) Μεριμνούν ώστε η υιοθεσία ενός παιδιού να μην επιτρέπεται παρά μόνο από τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες αποφαινόμενες, σύμφωνα με το νόμο και με τις εφαρμοζόμενες διαδικασίες και επί τη βάση όλων των αξιόπιστων σχετικών πληροφοριών, εάν η υιοθεσία είναι δυνατή εν όψει της κατάστασης του παιδιού σε σχέση με τον πατέρα και τη μητέρα του, τους συγγενείς του και τους νομίμους εκπροσώπους του και εάν, εφόσον αυτό απαιτείται, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα έδωσαν τη συναίνεση τους για την υιοθεσία, έχοντας γνώση των πραγμάτων και μετά από την αναγκαία παροχή συμβουλών.

β) Αναγνωρίζουν ότι η υιοθεσία στο εξωτερικό μπορεί να αντιμετωπισθεί ως ένα άλλο μέσο εξασφάλισης στο παιδί της αναγκαίας φροντίδας, εάν αυτό δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε μία ανάδοχη ή σε μία υιοθετούσα οικογένεια ή να ανατραφεί σωστά στη χώρα της καταγωγής του.

γ) Μεριμνούν ώστε, σε περίπτωση υιοθεσίας στο εξωτερικό, το παιδί να απολαμβάνει των ίδιων προστατευτικών μέτρων και προδιαγραφών με εκείνα που υπάρχουν στην περίπτωση εθνικής υιοθεσίας.

δ) Παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι, σε περίπτωση διακρατικής υιοθεσίας, η τοποθέτηση του παιδιού δεν απολήγει σε ανάρμοστο υλικό όφελος για τα πρόσωπα που είναι αναμειγμένα σ' αυτή.

ε) Προωθούν τους αντικειμενικούς σκοπούς του παρόντος άρθρου με τη σύναψη διμερών ή πολυμερών διακανονισμών ή συμφωνιών, ανάλογα με την περίπτωση, και προσπαθούν μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, να επιτύχουν οι τοποθετήσεις παιδιών στο εξωτερικό να πραγματοποιούνται από αρμόδιες αρχές ή αρμόδια όργανα.

ΑΡΘΡΟ 22

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, τα οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του ισχύοντος διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτό είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, να χαιρεί της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα, στα οποία μετέχουν τα εν λόγω Κράτη.

2. Για το σκοπό αυτό τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται, όπως αυτά κρίνουν αναγκαίο, σε όλες τις προσπάθειες που γίνονται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και τους άλλους αρμόδιους διακυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς που συνεργάζονται με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να προστατεύσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σε παρόμοια κατά-

σταση, και προκειμένου να αναζητήσουν τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας κάθε παιδιού πρόσφυγα και για να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του παιδιού με την οικογένεια του. Σε περίπτωση που ούτε ο πατέρας ούτε η μητέρα ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας είναι δυνατόν να ανευρεθεί, το παιδί έχει δικαίωμα να τύχει της ίδιας προστασίας που παρέχεται σε οποιοδήποτε άλλο παιδί στερημένο οριστικά ή προσωρινά του οικογενειακού του περιβάλλοντος για οποιονδήποτε λόγο, σύμφωνα με τις αρχές της παρούσας Σύμβασης.

ΑΡΘΡΟ 23

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να δι-
άγουν πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπεια τους, ευνοούν την αυ-
τονομία τους και διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή τους στη ζωή του συνόλου.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ανάπηρων παιδιών να τυγχάνουν ειδικής φρο-
ντίδας και ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, στο μέτρο των διαθέσιμων πόρων, την παροχή, μετά από αί-
τηση, στα ανάπηρα παιδιά που πληρούν τους απαιτούμενους όρους και σε αυτούς που τα έχουν αναλάβει,
μιας βοήθειας προσαρμοσμένης στην κατάσταση του παιδιού και στις περιστάσεις των γονέων του ή αυ-
τών στους οποίους τα έχουν εμπιστευθεί.

3. Εν όψει των ειδικών αναγκών των ανάπηρων παιδιών, η χορηγούμενη σύμφωνα με την παράγραφο 2
του παρόντος άρθρου βοήθεια παρέχεται δωρεάν, εφόσον αυτό είναι δυνατό, κατόπιν υπολογισμού των
οικονομικών πόρων των γονέων τους και αυτών στους οποίους έχουν εμπιστευθεί το παιδί, και σχεδιάζεται
κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην
επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις
ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη
και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης.

4. Μέσα σε πνεύμα διεθνούς συνεργασίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προωθούν την ανταλλαγή κατάλληλων
πληροφοριών στον τομέα της προληπτικής περίθαλψης και της ιατρικής, ψυχολογικής και λειτουργικής थे-
ραπείας των ανάπηρων παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης και της πρόσβασης στις πληροφορίες
που αφορούν στις μεθόδους αποκατάστασης ανάπηρων και στις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης, με
σκοπό να επιτραπεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη να βελτιώσουν τις δυνατότητες και τις αρμοδιότητες τους
και να διευρύνουν την πείρα τους σε αυτούς τους τομείς. Σ' αυτό το πεδίο λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη
οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

ΑΡΘΡΟ 24

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει το καλύτερο δυνατό
επίπεδο υγείας και να επωφελείται από τις υπηρεσίες ιατρικής θεραπείας και αποκατάστασης αναπήρων.
Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να διασφαλίσουν το ότι κανένα παιδί δεν θα στερείται το δικαίωμα
πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την πλήρη εφαρμογή του παραπάνω δικαιώμα-
τος και ιδιαίτερα παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα για:

α) Να μειώσουν τη βρεφική και παιδική θνησιμότητα.

β) Να εξασφαλίσουν σε κάθε παιδί την απαραίτητη ιατρική αντίληψη και περίθαλψη δίνοντας έμφαση
στην ανάπτυξη της στοιχειώδους περίθαλψης.

γ) Να αγωνιστούν κατά της ασθένειας και της κακής διατροφής και μέσα στα πλαίσια της στοιχειώδους πε-
ρίθαλψης, με την εφαρμογή -ανάμεσα στα άλλα- της ήδη διαθέσιμης τεχνολογίας και με την παροχή थे-
ρπικών τροφών και καθαρού πόσιμου νερού, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους της μόλυνσης του φυσι-
κού περιβάλλοντος.

δ) Να εξασφαλίσουν στις μητέρες κατάλληλη περίθαλψη πριν και μετά από τον τοκετό.

ε) Να μπορούν όλες οι ομάδες της κοινωνίας, ιδιαίτερα οι γονείς και τα παιδιά, να ενημερώνονται για τα
θέματα της υγείας και της διατροφής του παιδιού, για τα πλεονεκτήματα του φυσικού θηλασμού, την υγι-
εινή και την καθαριότητα του περιβάλλοντος και την πρόληψη των ατυχημάτων και να βρίσκουν υποστή-
ριξη στη χρήση των παραπάνω βασικών γνώσεων.

στ) Να αναπτύξουν την προληπτική ιατρική φροντίδα, την καθοδήγηση των γονέων και την εκπαίδευση
και τις υπηρεσίες του οικογενειακού προγραμματισμού.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα για να καταργηθούν
οι παραδοσιακές πρακτικές που βλάπτουν την υγεία των παιδιών.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθήσουν και να ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία, ώστε να επιτύχουν σταδιακά την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος που αναγνωρίζεται στο παρόν άρθρο. Εν όψει αυτού, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

ΑΡΘΡΟ 25

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί, που τοποθετήθηκε από τις αρμόδιες αρχές σε μία οικογένεια, με σκοπό την παροχή φροντίδας, προστασίας ή θεραπείας της σωματικής ή πνευματικής του υγείας, το δικαίωμα σε μία περιοδική αναθεώρηση της παραπάνω θεραπείας και κάθε άλλης περιστάσης σχετικής με την τοποθέτηση του.

ΑΡΘΡΟ 26

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί το δικαίωμα να επωφελείται από την κοινωνική πρόνοια, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών ασφαλίσεων, και παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουν την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος αυτού, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.
2. Τα ωφελήματα, όπου είναι αναγκαία, πρέπει να δίνονται, αφού ληφθούν υπόψη οι πόροι και η κατάσταση του παιδιού και των προσώπων που έχουν αναλάβει την ευθύνη της συντήρησής του, καθώς και κάθε άλλη εκτίμηση σχετιζόμενη με την αίτηση παροχής ωφελημάτων που γίνεται από το παιδί ή για λογαριασμό του.

ΑΡΘΡΟ 27

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του.
2. Στους γονείς ή στα άλλα πρόσωπα που έχουν αναλάβει το παιδί ανήκει κατά κύριο λόγο η ευθύνη της εξασφάλισης μέσα στα όρια των δυνατοτήτων τους και των οικονομικών μέσων τους, των απαραίτητων για την ανάπτυξη του παιδιού συνθηκών ζωής.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υιοθετούν τα κατάλληλα μέτρα, σύμφωνα με τις εθνικές τους συνθήκες και στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, για να βοηθήσουν τους γονείς και τα άλλα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για το παιδί, να εφαρμόσουν το δικαίωμα αυτό και προσφέρουν, σε περίπτωση ανάγκης, υλική βοήθεια και προγράμματα υποστήριξης, κυρίως σε σχέση με τη διατροφή, το ρουχισμό και την κατοικία.
4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την είσπραξη της διατροφής του παιδιού από τους γονείς του ή από τα άλλα πρόσωπα που έχουν την οικονομική ευθύνη γι' αυτό, είτε εντός της επικράτειας είτε στο εξωτερικό. Ειδικά στην περίπτωση που το πρόσωπο το οποίο έχει την οικονομική ευθύνη για το παιδί ζει σε ένα Κράτος διαφορετικό από εκείνο του παιδιού, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν την προσχώρηση σε διεθνείς συμφωνίες ή τη σύναψη τέτοιων συμφωνιών, καθώς και την υιοθέτηση κάθε άλλης κατάλληλης ρύθμισης.

ΑΡΘΡΟ 28

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:
α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.
β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διάφορων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.
γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.
δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.
ε) Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμητισμού στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χώρων.

ΑΡΘΡΟ 29

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

α) Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.

β) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

γ) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του.

δ) Στην προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.

ε) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.

2. Καμία διάταξη του παρόντος άρθρου ή του άρθρου 28 δεν μπορεί να ερμηνευτεί με τρόπο που να θίγει την ελευθερία των φυσικών ή νομικών προσώπων για τη δημιουργία και τη διεύθυνση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό τον όρο ότι θα τηρούνται οι εκφρασμένες στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αρχές και ότι η παρεχόμενη στα ιδρύματα αυτά εκπαίδευση θα είναι σύμφωνη με τις ελάχιστες προδιαγραφές που θα έχει ορίσει το Κράτος.

ΑΡΘΡΟ 30

Στα κράτη όπου υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μία από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του.

ΑΡΘΡΟ 31

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται και προάγουν το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει πλήρως στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή και ενθαρρύνουν την προσφορά κατάλληλων και ίσων ευκαιριών για πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες και για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

ΑΡΘΡΟ 32

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του παρόντος άρθρου. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των άλλων διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ειδικότερα:

α) Ορίζουν ένα κατώτατο όριο ή κατώτατα όρια ηλικίας για την είσοδο στην επαγγελματική απασχόληση.

β) Προβλέπουν μία κατάλληλη ρύθμιση των ωραρίων και των συνθηκών εργασίας.

γ) Προβλέπουν κατάλληλες ποινές και άλλες κυρώσεις, για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

ΑΡΘΡΟ 33

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων νομοθετικών, διοικητικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών μέτρων, για να προστατεύσουν τα παιδιά από την παράνομη χρήση ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, και για να εμποδίζουν τη χρησιμοποίηση των παιδιών στην παραγωγή και την παράνομη διακίνηση αυτών των ουσιών.

ΑΡΘΡΟ 34

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και σεξουαλικής βίας. Για το σκοπό αυτόν, τα Κράτη, ειδικότερα, παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν:

- α) Την παρακίνηση ή τον εξαναγκασμό των παιδιών σε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα.
- β) Την εκμετάλλευση των παιδιών για πορνεία ή για άλλες παράνομες σεξουαλικές δραστηριότητες.
- γ) Την εκμετάλλευση των παιδιών για την παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα.

ΑΡΘΡΟ 35

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν την απαγωγή, την πώληση ή το δουλεμπόριο παιδιών, για οποιονδήποτε σκοπό και με οποιαδήποτε μορφή.

ΑΡΘΡΟ 36

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν το παιδί από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας του.

ΑΡΘΡΟ 37

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ώστε:

- α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση. Θανατική ποινή ή ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης δεν πρέπει να απαγγέλλονται για παραβάσεις, τις οποίες έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών.
- β) Κανένα παιδί να μην στερείται την ελευθερία του κατά τρόπο παράνομο ή αυθαίρετο. Η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας.
- γ) Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό, και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Ειδικότερα, κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία θα χωρίζεται από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού, και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων.
- δ) Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής, και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα.

ΑΡΘΡΟ 38

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να διασφαλίζουν το σεβασμό στους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε αυτά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, και των οποίων η προστασία επεκτείνεται στα παιδιά.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα πρόσωπα κάτω των δεκαπέντε ετών, δεν θα συμμετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη απέχουν από την επιστράτευση στις ένοπλες δυνάμεις τους κάθε πρόσωπο κάτω των δεκαπέντε ετών. Κατά την επιστράτευση ανάμεσα σε πρόσωπα άνω των δεκαπέντε ετών αλλά

κάτω των δεκαοκτώ ετών, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να δίνουν προτεραιότητα στα πρόσωπα μεγαλύτερης ηλικίας.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη, σύμφωνα με την υποχρέωση που έχουν, δυνάμει του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, να προστατεύουν τον άμαχο πληθυσμό σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για την προστασία και την φροντίδα των παιδιών, που θίγονται από την ένοπλη σύρραξη.

ΑΡΘΡΟ 39

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος: οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον, που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού.

ΑΡΘΡΟ 40

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί ύποπτο, κατηγορούμενο ή καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειας του και της προσωπικής αξίας, που να ενισχύει το σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων και που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και για την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία.

2. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ιδιαίτερα ώστε:

α) Κανένα παιδί να μην καθίσταται ύποπτο, να μην κατηγορείται και να μην καταδικάζεται για παράβαση του ποινικού νόμου λόγω πράξεων ή παραλείψεων, που δεν απαγορεύονται από το εθνικό ή διεθνές δίκαιο κατά το χρόνο που διαπράχθηκαν.

β) Κάθε παιδί ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου να έχει τουλάχιστον το δικαίωμα στις ακόλουθες εγγυήσεις:

I) Να θεωρείται αθώο μέχρι να αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του.

II) Να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες ή, κατά περίπτωση, μέσω των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του.

III) Να κρίνεται η υπόθεση του χωρίς καθυστέρηση από μια αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό σώμα, σύμφωνα με μία δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία με την παρουσία ενός νομικού ή άλλου συμβούλου και την παρουσία των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του, εκτός αν αυτό θεωρηθεί αντίθετο προς το συμφέρον του παιδιού, λόγω κυρίως της ηλικίας ή της κατάστασής του.

IV) Να μην υποχρεώνεται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να ομολογήσει την ενοχή του, να υποβάλλει ερωτήσεις το ίδιο ή μέσω άλλου στους μάρτυρες κατηγορίας και να επιτυγχάνει την παράσταση και την εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης κάτω από συνθήκες ισότητας.

V) Εάν κριθεί ότι παρέβη τον ποινικό νόμο, να μπορεί να προσφύγει κατ' αυτής της απόφασης και κατά οποιουδήποτε μέτρου που λήφθηκε ως συνέπεια αυτής ενώπιον μιας ανώτερης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής ή δικαστικού σώματος, σύμφωνα με το νόμο.

VI) Να έχει τη δωρεάν βοήθεια ενός διερμηνέα, σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται.

VII) Να αντιμετωπίζεται η ιδιωτική του ζωή με απόλυτο σεβασμό σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να προαγάγουν τη θέσπιση νόμων, διαδικασιών, αρχών και θεσμών εφαρμοζομένων ειδικώς στα παιδιά που είναι ύποπτα, κατηγορούμενα ή καταδικασμένα για παράβαση του ποινικού νόμου και ιδιαίτερα:

α) Τη θέσπιση ενός ελάχιστου ορίου ηλικίας κάτω απ' το οποίο τα παιδιά θα θεωρούνται ότι δεν έχουν την ικανότητα παράβασης του ποινικού νόμου.

β) Την εισαγωγή μέτρων, εφόσον αυτό είναι δυνατόν και ευκαίιο, για την αντιμετώπιση τέτοιων παιδιών, χωρίς ανάγκη προσφυγής στη δικαιοσύνη, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τηρείται ο απόλυτος σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις.

4. Μια σειρά διατάξεων σχετικώς κυρίως με την επιμέλεια, την καθοδήγηση και την επιτήρηση, τους συμβούλους, τη δοκιμασία, την τοποθέτηση σε οικογένεια, τα προγράμματα γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και τις άλλες εναλλακτικές δυνατότητες πλην της επιμέλειας, θα εξασφαλίζει στα παιδιά μια

μεταχείριση που να εγγυάται την ευημερία τους και που να είναι ανάλογη και με την κατάσταση τους και με την παράβαση.

ΑΡΘΡΟ 41

Καμιά από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης δεν θίγει διατάξεις ευνοϊκότερες για την πραγματοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού και οι οποίες είναι δυνατόν να περιέχονται:

- α) Στη νομοθεσία ενός Συμβαλλόμενου Κράτους ή
- β) Στο ισχύον για το Κράτος αυτό διεθνές δίκαιο.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΡΘΡΟ 42

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να κάνουν ευρέως γνωστές τόσο στους ενήλικες όσο και στα παιδιά, τις αρχές και τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης με δραστήρια και κατάλληλα μέσα.

ΑΡΘΡΟ 43

1. Με σκοπό την έρευνα της προόδου που έχει συντελεστεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη σε σχέση με την τήρηση των υποχρεώσεων, οι οποίες συμφωνήθηκαν δυνάμει της παρούσας Σύμβασης, συγκροτείται Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία επιτελεί τα καθήκοντα που ορίζονται παρακάτω.

2. Η Επιτροπή αποτελείται από δέκα εμπειρογνώμονες υψηλού ήθους και αναγνωρισμένης ικανότητας στον τομέα που καλύπτει η παρούσα Σύμβαση. Τα μέλη της εκλέγονται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη ανάμεσα στους υπηκόους τους και συμμετέχουν υπό την ατομική τους ιδιότητα, αφού ληφθούν υπόψη η ανάγκη εξασφάλισης δίκαιης γεωγραφικής κατανομής και τα κύρια νομικά συστήματα.

3. Η εκλογή των μελών της Επιτροπής γίνεται με μυστική ψηφοφορία από έναν κατάλογο προσώπων που υποβάλλουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος έχει τη δυνατότητα να υποδεικνύει έναν υποψήφιο από τους υπηκόους του.

4. Η διεξαγωγή των πρώτων εκλογών θα γίνει το αργότερο έξι μήνες μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας Σύμβασης. Στη συνέχεια οι εκλογές θα γίνονται κάθε δυο χρόνια. Τέσσερις τουλάχιστον μήνες πριν από την ημερομηνία κάθε εκλογής ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών καλεί γραπτώς τα Συμβαλλόμενα Κράτη να προτείνουν τους υποψηφίους τους εντός δυο μηνών. Στη συνέχεια, ο Γενικός Γραμματέας ετοιμάζει έναν κατάλογο με τα ονόματα όλων των υποψηφίων σε αλφαβητική σειρά, αναφέροντας τα Συμβαλλόμενα Κράτη που έχουν υποδείξει αυτούς και τον υποβάλλει στα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη.

5. Οι εκλογές γίνονται κατά τις συνόδους των Συμβαλλόμενων Κρατών, οι οποίες συγκαλούνται από το Γενικό Γραμματέα στην έδρα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Στις συνόδους αυτές, κατά τις οποίες η απαρτία σχηματίζεται από τα δύο τρίτα των Συμβαλλόμενων Κρατών, εκλέγονται μέλη της Επιτροπής εκείνοι που έλαβαν το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων και την απόλυτη πλειοψηφία από τους παρόντες και ψηφίσαντες εκπροσώπους των Συμβαλλόμενων Κρατών.

6. Τα μέλη της Επιτροπής εκλέγονται για χρονική περίοδο τεσσάρων ετών. Είναι επανεκλέξιμα εάν προταθεί εκ νέου η υποψηφιότητα τους. Η θητεία πέντε μελών από τα εκλεγμένα κατά την πρώτη εκλογή λήγει μετά τη συμπλήρωση δύο ετών. Τα ονόματα των πέντε αυτών μελών επιλέγονται με κλήρο από τον πρόεδρο της συνόδου, αμέσως μετά από την πρώτη εκλογή.

7. Σε περίπτωση θανάτου ή παραίτησης ενός μέλους της Επιτροπής, ή εάν, για έναν οποιονδήποτε άλλο λόγο, ένα μέλος δηλώσει ότι δεν μπορεί πλέον να ασκεί τα καθήκοντα του στα πλαίσια της Επιτροπής, το Συμβαλλόμενο Κράτος, που είχε υποδείξει αυτό το μέλος, διορίζει έναν άλλο εμπειρογνώμονα από τους υπηκόους του, για να υπηρετήσει για το υπόλοιπο της θητείας, με την επιφύλαξη της έγκρισης της Επιτροπής.

8. Η Επιτροπή θεσπίζει η ίδια τον εσωτερικό κανονισμό της.

9. Η Επιτροπή εκλέγει τους αξιωματούχους της για μία περίοδο δύο ετών.

10. Οι σύνοδοι της Επιτροπής συγκαλούνται κανονικά στην έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ή σε οποιονδήποτε άλλο κατάλληλο τόπο, που καθορίζεται από την Επιτροπή. Η Επιτροπή συνέρχεται κανονικά κάθε χρόνο. Η διάρκεια των συνόδων της καθορίζεται και τροποποιείται, εάν είναι αναγκαίο από μία συνέλευση των Κρατών Μελών στην παρούσα Σύμβαση, με την επιφύλαξη της έγκρισης από τη Γενική Συνέλευση.

11. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θέτει στη διάθεση της Επιτροπής το απαραίτητο προσωπικό και τις εγκαταστάσεις για την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί, δυνάμει της παρούσας Σύμβασης.

12. Τα μέλη της Επιτροπής που συγκροτήθηκε δυνάμει της παρούσας Σύμβασης εισπράττουν, με την έγκριση της Γενικής Συνέλευσης, απολαβές από τους πόρους του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που ορίζει η Γενική Συνέλευση.

ΑΡΘΡΟ 44

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν στην Επιτροπή, μέσω του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, εκθέσεις σχετικά με τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει για την ενεργοποίηση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση, καθώς και σχετικά με την πρόοδο που σημειώθηκε ως προς την απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων:

α) Εντός των δύο πρώτων ετών από την έναρξη ισχύος της παρούσας Σύμβασης για κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος.

β) Κατόπιν, κάθε πέντε χρόνια.

2. Οι εκθέσεις που συντάσσονται σε εφαρμογή του παρόντος άρθρου, πρέπει να επισημαίνουν τους παράγοντες και τις δυσκολίες, εάν υπάρχουν, που εμποδίζουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη να τηρήσουν πλήρως τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην παρούσα Σύμβαση. Πρέπει επίσης να περιέχουν επαρκείς πληροφορίες, για να δώσουν στην Επιτροπή μια ακριβή εικόνα της εφαρμογής της Σύμβασης στην εν λόγω χώρα.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη τα οποία έχουν υποβάλει στην Επιτροπή μια αρχική πλήρη έκθεση, δεν χρειάζεται να επαναλάβουν στις επόμενες εκθέσεις που υποβάλλουν, σύμφωνα με το εδάφιο β' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, τις βασικές πληροφορίες που έχουν ήδη κοινοποιήσει.

4. Η Επιτροπή μπορεί να ζητά από τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμπληρωματικές πληροφορίες σχετικές, με την εφαρμογή της Σύμβασης.

5. Η Επιτροπή υποβάλλει κάθε δυο χρόνια στη Γενική Συνέλευση, μέσω του Κοινωνικού και Οικονομικού Συμβουλίου, εκθέσεις για τις δραστηριότητες της.

6. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καθιστούν ευρέως προσιτές τις εκθέσεις τους στο κοινό της χώρας τους.

ΑΡΘΡΟ 45

Για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Σύμβασης και για την ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο το οποίο καλύπτει η Σύμβαση:

α) Οι ειδικοί οργανισμοί, το ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών έχουν το δικαίωμα να εκπροσωπούνται κατά την εξέταση της εφαρμογής των διατάξεων της παρούσας Σύμβασης, οι οποίες εμπίπτουν στην αρμοδιότητα τους. Η Επιτροπή μπορεί να καλέσει τις ειδικευμένες οργανώσεις, το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλους αρμόδιους οργανισμούς, τους οποίους κρίνει κατάλληλους, να παράσχουν ειδικευμένες γνώμες για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους. Μπορεί να καλεί τις ειδικευμένες οργανώσεις, το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών να της υποβάλουν εκθέσεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στο πεδίο δραστηριότητάς τους.

β) Η Επιτροπή διαβιβάζει, εάν το κρίνει αναγκαίο, στις ειδικευμένες οργανώσεις, στο Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και στους άλλους αρμόδιους οργανισμούς κάθε έκθεση των Συμβαλλόμενων Κρατών που περιέχει ένα αίτημα ή υποδεικνύει μια ανάγκη για τεχνική συμβουλή ή βοήθεια, μαζί με τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις της επιτροπής, εάν υπάρχουν, σχετικά με το παραπάνω αίτημα ή υπόδειξη.

γ) Η Επιτροπή μπορεί να συστήσει στη Γενική Συνέλευση να ζητήσει από το Γενικό Γραμματέα να αναλάβει για λογαριασμό της μελέτες πάνω σε ειδικά θέματα, σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού.

δ) Η Επιτροπή μπορεί να κάνει υποδείξεις και συστάσεις γενικής φύσεως βασισμένες στις πληροφορίες που έχει δεχτεί κατ' εφαρμογήν των άρθρων 44 και 45 της παρούσας Σύμβασης. Οι υποδείξεις αυτές και οι συστάσεις γενικής φύσεως διαβιβάζονται σε κάθε ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Κράτος και αναφέρονται στη Γενική Συνέλευση, μαζί με τις παρατηρήσεις των Συμβαλλόμενων Κρατών μερών όπου υπάρχουν.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΡΘΡΟ 46

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για υπογραφή σε όλα τα Κράτη.

ΑΡΘΡΟ 47

Η παρούσα Σύμβαση υποβάλλεται σε επικύρωση. Τα έγγραφα της επικύρωσης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

ΑΡΘΡΟ 48

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για προσχώρηση οποιουδήποτε Κράτους. Τα έγγραφα της προσχώρησης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

ΑΡΘΡΟ 49

1. Η παρούσα Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

2. Για κάθε Κράτος που επικυρώνει την παρούσα Σύμβαση ή προσχωρεί σε αυτήν μετά την κατάθεση του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης, η Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης από το Κράτος αυτό του δικού του εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

ΑΡΘΡΟ 50

1. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να προτείνει μια τροπολογία και να καταθέσει το κείμενο της στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Εν συνεχεία ο Γενικός Γραμματέας διαβιβάζει όλα τα σχέδια τροπολογιών στα Συμβαλλόμενα Κράτη ζητώντας τους να του γνωρίζουν εάν επιθυμούν να συγκαληθεί διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Κρατών, με σκοπό να εξετάσουν και να τεθούν σε ψηφοφορία αυτά τα σχέδια. Εάν, εντός τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία της διαβίβασης αυτής, το ένα τρίτο τουλάχιστον των Συμβαλλόμενων Κρατών κηρυχτεί υπέρ της σύγκλησης μιας τέτοιας διάσκεψης, ο Γενικός Γραμματέας συγκαλεί τη διάσκεψη υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Κάθε τροπολογία που υιοθετείται από την πλειοψηφία των παρόντων και ψηφισάντων στη διάσκεψη Συμβαλλόμενων Κρατών, υποβάλλεται για έγκριση στη Γενική Συνέλευση.

2. Κάθε τροπολογία, που υιοθετήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, αρχίζει να ισχύει όταν εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και γίνει δεκτή με πλειοψηφία των δύο τρίτων των Συμβαλλόμενων Κρατών.

3. Όταν μία τροπολογία αρχίσει να ισχύει έχει αναγκαστική ισχύ για τα Συμβαλλόμενα Κράτη που την αποδέχθηκαν, ενώ τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη παραμένουν δεσμευμένα από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης και από όλες τις προηγούμενες τροπολογίες που έχουν αποδεχτεί.

ΑΡΘΡΟ 51

1. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θα δεχτεί και θα διαβιβάσει σε όλα τα Κράτη το κείμενο των επιφυλάξεων που έκαναν τα Κράτη κατά το χρόνο της επικύρωσης ή της προσχώρησης.

2. Δεν επιτρέπεται καμία επιφύλαξη, που είναι ασυμβίβαστη με το αντικείμενο και το σκοπό της παρούσας Σύμβασης.

Οι επιφυλάξεις μπορούν να αποσυρθούν ανά πάσα στιγμή με γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος ενημερώνει γι' αυτό όλα τα Συμβαλλόμενα στη Σύμβαση Κράτη. Η γνωστοποίηση παράγει τα αποτελέσματα της από την ημερομηνία κατά την οποία παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

ΑΡΘΡΟ 52

Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να καταγγείλει την παρούσα Σύμβαση με γραπτή γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Η καταγγελία παράγει τα αποτελέσματα της ένα χρόνο μετά από την ημερομηνία κατά την οποία η γνωστοποίηση παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

ΑΡΘΡΟ 53

Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ορίζεται θεματοφύλακας της παρούσας Σύμβασης.

ΑΡΘΡΟ 54

Το πρωτότυπο της παρούσας Σύμβασης, της οποίας τα κείμενα στην αγγλική, αραβική, κινεζική, ισπανική, γαλλική και ρωσική γλώσσα έχουν την ίδια ισχύ, θα κατατεθεί στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Για να πιστοποιηθούν τα παραπάνω οι υπογράφωντες, ειδικά εξουσιοδοτημένοι από τις αντίστοιχες Κυβερνήσεις τους, υπέγραψαν την παρούσα Σύμβαση.

Πηγή: Unicef, www.unicef.gr

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Κείμενα Εργασίας / Working Papers

Κείμενο Εργασίας / WP	Συγγραφέας / Author	Τίτλος / Title
1998/1, INSPO	Kottaridi Y., Kappi Ch., Adam E.	Disabled children and their families in mediterranean countries. A preliminary study in Greece
1998/2, INSPO	Karantinos D.	Flexible employment and employment insertion in Greece
1998/3	Επιτροπή Gulbenkian	Για το άνοιγμα των κοινωνικών επιστημών
1998/4, INSPO	Paratheodorou C.	Income inequality and development in Greece: a decomposition analysis
1999/5, IAAK	Παπαδόπουλος Α.Γ.	Τα αδιαφανή όρια της παγκοσμιοποίησης
1999/6, IURS	Balourdos D., Mouriki A., Sakellaropoulos K., Theodoropoulos K., Tsakiris K.	The prevailing car system in the Athens metropolitan area
1999/7, IPOLSOC	Tsiganou J., Daskalaki K., Frangiskou A., Georgarakis N., Sarris N., Selekou O., Tsakiridou O., Varouxi Ch., Apostolidou S., Vlachou V.	Young people at social “disadvantage”
1999/8, ΙΠΟΚΟΙΝΩ	Παπαγιαννοπούλου Μ.	Η εκπόνηση μελετών στις κοινωνικές επιστήμες
1999/9, IURS	Hellum M.	Have you heard about...?
2000/10, IPOLSOC	Tsiganou J., Daskalaki K., Michelogiannakis I., Sarris N., Selekou O., Varouxi Ch.	Children’s rights: developing empowering policies in Greece
2000/11, IAAK	Παπακωνσταντίνου Γ.	Το κόστος της εκπαίδευσης
2000/12, ΙΝΚΠΟ	Κοτταρίδη Γ., Καπή Χ., Αδάμ Ε.	Παιδιά με αναπηρίες και οι οικογένειες τους στην περιοχή της Αττικής
2000/13, INSPO	Kottaridi Y., Kappi Ch., Adam E.	Children with disabilities and their families in the area of Attiki, Greece
2001/14, IURS	Apostolos G. Papadopoulos	Farmers and “Rurality” in Greece
2001/15, ΔΥΕ	Κάλλας Γ.	Σχεδιασμός ενός περιβάλλοντος διαχείρισης κοινωνικών δεδομένων

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Κείμενα Εργασίας / Working Paper

Κείμενο Εργασίας / WP	Συγγραφέας / Author	Τίτλος / Title
2001/16, ΔΥΕ	Καππή Χ., Κονδύλη Δ., Φρένζου Χ.	Πολυγλωσσικοί θησαυροί όρων: Ζητήματα Τεκμηρίωσης και Ανα- ζήτησης
2001/17, ΙΝΚΠΟ	Μυριζάκης Γ.	Η κοινωνική δυναμική του στρα- τού στην Ελλάδα
2002/18, ΙΑΑΚ	Μανώλογλου Ε, Τσάρτας Π., Μάρκου Α., Μειδάνης Β.	Κοινωνικές, οικονομικές και περι- βαλλοντικές επιδράσεις από τη δη- μιουργία μονάδας αφαλάτωσης με χρήση γεωθερμίας χαμηλής ενθαλ- πίας: Η περίπτωση της Μήλου
2002/19	Κώτση Α., Καλεσοπούλου Δ.	Όλα τα βιβλία παρέα
2003		
2003/1, ΔΥΕ	Πανουτσόπουλος Ασ.	Το Δίκτυο και το Διαδίκτυο στο ΕΚΚΕ
2003/2, ΙΑΑΚ	Petronoti M. Triandafyllidou A.	Recent immigration flows to greece
2003/3, ΙΑΑΚ		Inequalities in education an annotated bibliography
2003/4, ΙΑΑΚ	Μαλούτας Θ.	Προβλήματα κοινωνικά βιώσιμης ανάπτυξης στην Αθήνα
2003/5, ΙΑΑΚ	Maloutas Th.	Contextual parameters for promot- ing social sustainability. The case of Athens
2003/6, ΙΝΚΠΟ	Μυριζάκης Γ.	Η αναγκαιότητα της αναβάθμισης του συστήματος της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα
2003/7, ΙΠΟΚΟΙΝΩ	Βαρουξή Χ.	Εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα, σχεδιασμός εκπαιδευτικών δράσεων για παιδιά προσχολικής ηλικίας

Πληροφορίες για τις εκδόσεις του ΕΚΚΕ:
ΕΚΚΕ, Τμήμα Εκδόσεων - Κεντρική Διάθεση
Λ. Μεσογείων 14-18, Αθήνα 115 27
Τηλ.: (210) 74 89 131-5, (210) 77 00 357 – fax: (210) 74 88 435.
e-mail: ekdosis@ekke.gr.

Information on ΕΚΚΕ Publications:
National Centre for Social Research
Department of Scientific Publications
14-18 Messoghion Av., GR-115 27, Athens
Tel.: (+30-210) 74 89 131-5, +30-210 77 00 357 – fax: (+30-210) 74 88 435
e-mail: ekdosis@ekke.gr.

ΔΕΛΤΙΟ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ / ORDER FORM

Όνοματεπώνυμο/Name	<input type="text"/>		
Διεύθυνση/Address	<input type="text"/>		
Επωνυμία Φορέα/Institution	<input type="text"/>		
Τηλ./Tel.	<input type="text"/>	Telefax	<input type="text"/>
Βιβλίο/Book	<input type="text"/>		
Κείμενο Εργασίας/Working Paper	<input type="text"/>		
Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών/Social Science Review	<input type="text"/>		
Τίτλος/Title	<input type="text"/>		

Η πληρωμή μπορεί να γίνει με ταχυδρομική επιταγή ή απευθείας στο Τμήμα Εκδόσεων.
Payment can be effected by cheque or money order.